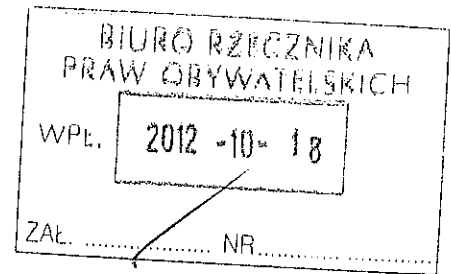

Warszawa, dnia 15 października 2012 r.

DWMPC-III-070-5/12/67

*W. Borkowski, Lipowicz
r. Rzecznik Praw Obywatelskich
S. Olszowski, S. Olszowski
S. Olszowski, S. Olszowski*

Pani
Irena Lipowicz
Rzecznik Praw Obywatelskich

Szanowna Pani Rzecznik

W nawiązaniu do zaleceń zawartych w *Raporcie Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w 2011 r.*, uprzejmie przedstawiam odnoszące się do nich stanowisko Ministerstwa Sprawiedliwości oraz opis działań podjętych w celu rozwiązania wskazanych w raporcie problemów. Jednocześnie pozwalam sobie przedstawić propozycję rozważenia opublikowania poniższych uwag wraz z Raportem na stronach internetowych Rzecznika Praw Obywatelskich.

Zalecenia systemowe dotyczące zakładów karnych i aresztów śledczych

1. Zmiana polityki karnej w zakresie częstszego orzekania przez sędziów środków karnych alternatywnych wobec bezwzględnych kar pozbawienia wolności. Już na wstępie należy podkreślić, że z uwagi na treść art. 173 Konstytucji RP („Sądy i Trybunały są władzą odrębną i niezależną od innych władz”), Minister Sprawiedliwości jako część władzy wykonawczej nie jest uprawniony do podejmowania jakichkolwiek działań, które mogłyby ingerować w kierunek linii orzeczniczej sądów powszechnych i Sądu Najwyższego, charakter i treść ewentualnej decyzji kończącej postępowanie w sprawie, lub choćby tylko wywołać wrażenie o próbie wywierania tego rodzaju wpływu. W związku z tym zapewniam Panią Rzecznik, że Minister Sprawiedliwości będzie stać na straży niezależności sądów i niezawisłości sędziów.

W świetle obecnie obowiązujących przepisów prawa także prokuratura jest niezależna od rządu. Podstawową konsekwencją rozdzielenia funkcji Prokuratora Generalnego i Ministra

2142/2012

Sprawiedliwości było oderwanie prokuratury zarówno od organów władzy wykonawczej, jak ustawodawczej. Zabieg ten stanowić miał gwarancję niezależności prokuratorów. Nie przewidziano jednocześnie żadnych mechanizmów szeroko rozumianej kontroli sejmowej nad działalnością prokuratury, jak i włączenia prokuratury w realizację określonych przez rząd kierunków polityki karnej (ich zmiany domaga się w rekomendacji Rzecznik Praw Obywatelskich – Krajowy Mechanizm Prewencji).

Zgodzić się należy z Panią Rzecznik, że uwagi na fakt, że walka z przestępczością i zapewnienie obywatelom poczucia bezpieczeństwa jest jednym z podstawowych zadań państwa, a także uwzględniając okoliczność, że realizacja tego zadania wymaga skoordynowania działań wielu organów państwowych, jak również uwzględniania wielu okoliczności, nie tylko decydujących o efektywności ścigania karnego, ale przede wszystkim okoliczności sprzyjających rozwojowi przestępczości, zachodzi konieczność precyzyjnego definiowania przez rząd kierunków polityki karnej. W związku z powyższym Rząd planuje wprowadzenie norm prawnych, które zobowiązywałyby Ministra Sprawiedliwości do opracowania, w porozumieniu z Ministrem Spraw Wewnętrznych, założeń zasadniczych kierunków polityki karnej, które następnie przyjmowane byłyby przez Radę Ministrów. W zasadniczych kierunkach polityki karnej Rada Ministrów określałaby bieżące problemy ścigania przestępstw, instrumenty prawne, których stosowanie uznaje za szczególnie istotne dla realizacji polityki karnej i respektowania **konstytucyjnych i prawnomiędzynarodowych standardów ochrony praw i wolności człowieka i obywatela**, jak również **rozwiązania normatywne, z zakresu prawa karnego, których efektywność wymaga oceny**. Siłą rzeczy założenia te będą musiały się odnosić do kwestii poruszanych w raporcie Krajowego Mechanizmu Prewencji.

Już w chwili obecnej Ministerstwo Sprawiedliwości podejmuje działania, które mają uczynić kary nieizolacyjne efektywną alternatywą dla kary pozbawienia wolności. W chwili obecnej prowadzony jest monitoring praktycznych skutków zmian wprowadzonych do prawa karnego materialnego i wykonawczego na przestrzeni ostatnich dwóch lat.

Z dniem 8 czerwca 2010 r. zmieniono Kodeks karny i Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2009 r., nr 206, poz. 1589) w ten sposób, że podniesiono górną granicę kary grzywny i rozszerzono zakres obowiązków, jakie sąd może nałożyć na skazanego, któremu wymierzono karę ograniczenia wolności. Podniesiono również górne granice kar łącznych grzywny i ograniczenia wolności. Usprawniono proces wykonywania tych kar. Prawie dwuletni okres obowiązywania tych zmian pokazał, że sprawdziły się one w praktyce. Obecnie **grzywna, ograniczenie wolności, dozór elektroniczny stały się realną alternatywą dla kary pozba-**

wienia wolności odbywanej w zakładzie karnym. Za ich pomocą możliwa jest represja skuteczna, szybka i efektywna, a jednocześnie tak dolegliwa dla sprawcy, że osiągnie tak ogólnie, jak i indywidualnoprzewencyjny cel. Pozwoliło to na zlikwidowanie w skali całego kraju zjawiska nadmiernego zaludnienia w zakładach karnych i aresztach śledczych (na dzień 11 maja 2012 r. zaludnienie tych placówek wynosi 99,9 % pojemności).

Podwyższono górną granicę **kary grzywny**, z dotychczasowych 360 do 540 stawek dziennych (art. 33 § 1 k.k.). Zmiana ta - mająca zastosowanie wobec wszystkich przestępstw zagrożonych karą grzywny bez określania jej górnej granicy - spowoduje, że zwiększy się potencjalna liczba osób, wobec których sąd będzie mógł orzec grzywnę jako karę odpowiadającą stopniowi społecznej szkodliwości czynu oraz stopniowi winy, realizując w ten sposób wyrażoną w art. 58 § 1 k.k. dyrektywę traktowania kary pozbawienia wolności jako ultima ratio. Zmiana wpłynęła również na maksymalną wysokość grzywny kumulatywnej, orzekanej obok kary pozbawienia wolności, w wypadkach określonych w art. 33 § 2 k.k. Konsekwencją tej zmiany było podniesienie górnej granicy grzywny akcesoryjnej, określonej w art. 71 § 1 k.k., orzekanej obok kary pozbawienia wolności lub kary ograniczenia wolności, których wykonanie zostało warunkowo zawieszane, jak również górnej granicy grzywny nadzwyczajnie obostrzonej (art. 38 § 2 k.k.).

Kolejne zmiany dotyczyły kary **ograniczenia wolności**. Konsekwencję dotyczących tego rodzaju kary zmian przepisów. Obowiązujące wcześniej przepisy, zarówno prawa materialnego, jak i wykonawcze, stwarzały bariery, w wyniku których kara ograniczenia wolności była niejednokrotnie wykonywana niedostatecznie sprawnie i nazbyt długo, wymagała podejmowania w postępowaniu wykonawczym zbyt wielu czynności przez sąd i kuratora oraz pociągała za sobą nakłady finansowe ponoszone przez podmioty zatrudniające. Trudności związane z jej wykonaniem stanowią, jak można sądzić, jeden z powodów stosunkowo rzadkiego orzekania tej kary.

Po nowelizacji wprowadzono możliwie najszersze, zgodnie z aktualną praktyką wykonawczą, określenie kręgu podmiotów, w których może być przez skazanych wykonywana nieodpłatna kontrolowana praca na cele społeczne, a także praca społecznie użyteczna. Zadania podmiotu zatrudniającego sprowadzają się zaś, w myśl nowych unormowań, do niezbędnego zakresu poprzez zredukowanie do minimum administracyjnych czynności związanych z organizacją i dokumentowaniem przebiegu wykonywania pracy.

Dla zwiększenia zainteresowania zatrudnieniem skazanych, odstąpiono od obciążania podmiotów, w których wykonywana będzie praca skazanego, jakimikolwiek kosztami jego

zatrudnienia. Koszty obowiązkowego ubezpieczenia osób wykonujących wyznaczoną pracę od następstw nieszczęśliwych wypadków przejmuje Skarb Państwa.

Kolejne zmiany umożliwiły bardziej elastyczne dostosowanie organizacji pracy skazanego do jej charakteru oraz specyfiki podmiotu zatrudniającego.

Nowe rozwiązania wprowadzają osobę zawodowego kuratora sądowego jako organu wykonującego większość czynności postępowania wykonawczego w zakresie kary ograniczenia wolności, sprowadzając czynności zastrzeżone dla sądu do niezbędnego minimum. Usprawniło to i przyspieszyło wykonywanie kary. Kurator podejmuje czynności związane z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kary ograniczenia wolności, m.in. wskazuje rodzaj, miejsce oraz termin rozpoczęcia przez skazanego pracy, jak również udziela skazanemu pouczeń o konsekwencjach wynikających z uchylenia się od obowiązku jej wykonywania. Monitoruje przebieg wykonywania obowiązku pracy i utrzymywał w tym celu kontakt z podmiotami zatrudniającymi skazanego.

Zmiana art. 36 § 2 k.k. umożliwiła sądowi orzeczenie wobec skazanego na karę ograniczenia wolności każdego obowiązku spośród wymienionych w art. 72 k.k. Zmiana ta koresponduje z celem nowelizacji, jakim jest uczynienie z kary ograniczenia wolności realnej alternatywy dla kary pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania.

Temu samemu celowi służy zmiana w art. 58 § 3 k.k. W odniesieniu do kary ograniczenia wolności jest to przepis szczególny. W ramach przez siebie określonych pozwala bowiem sądowi na odstępstwo od zasady orzekania kary ograniczenia wolności w wymiarze do 12 miesięcy, umożliwiając orzekanie tego rodzaju kary w wymiarze do 2 lat. Odpowiednią zmianę wprowadzono w art. 38 § 2 k.k. również wydłużając do 2 lat górny próg nadzwyczajnie obostrzonej kary ograniczenia wolności.

Aby umożliwić osiągnięcie pożądanego rezultatu w postaci częstszego orzekania kary ograniczenia wolności, w art. 58 k.k. uchylono przepis § 4, wyłączający możliwość przejścia na karę nieizolacyjną, w ramach instytucji kary zamiennej, w wypadku sprawcy występku umyślnego, który był już uprzednio skazany na karę pozbawienia wolności na czas nie krótszy niż 6 miesięcy bez warunkowego zawieszenia jej wykonania.

Natomiast w nowym przepisie § 2a w art. 58 k.k. wprowadzono istotną normę gwarancyjną. W myśl powołanego przepisu kara ograniczenia wolności związana z obowiązkiem, o którym mowa w art. 35 § 1 k.k., a więc obowiązkiem wykonywania nieodpłatnej kontrolowanej pracy na cele społeczne, nie jest orzekana wobec oskarżonych, co do których ze względu na stan zdrowia lub ich właściwości i warunki osobiste, istniałoby uzasadnione przekonania-

nie, że nie wykonają takiej pracy. Wprowadzenie tego przepisu uzasadnia okoliczność, iż w praktyce zdarzały się wypadki, że kara ograniczenia wolności z obowiązkiem wykonywania pracy była orzekana - zwłaszcza w wyrokach wydawanych na posiedzeniu, bez udziału oskarżonych - wobec osób niezdatnych do wykonywania takiej pracy. Właściwości i warunki osobiste, o jakich mowa w nowym przepisie, to zwłaszcza sytuacja rodzinna oskarżonego, który np. sprawuje bezpośrednią opiekę nad małoletnimi dziećmi bądź starszymi, schorowanymi członkami rodziny i nie jest w stanie zapewnić im opieki na czas wykonywania pracy.

Należy zaakcentować okoliczność, że wynikająca z nowego przepisu niedopuszczalność orzekania w określonych w nim wypadkach kary ograniczenia wolności związanej z obowiązkiem, o którym mowa w art. 35 § 1 k.k., nie będzie stać na przeszkodzie orzeczeniu kary ograniczenia wolności z potrąceniem stosownej części wynagrodzenia za pracę (art. 35 § 2 k.k.), w stosunku do oskarżonych pozostających w stosunku zatrudnienia.

Od dnia 1 września 2009 roku, kiedy to weszła w życie ustawa o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie **dozoru elektronicznego**, systemem tym objęto coraz szerszą grupę skazanych i stopniowo rozszerzono jego funkcjonowanie na teren całego kraju.

Dozór elektroniczny może być stosowany w odniesieniu do skazanych na kary krótkoterminowe – w systemie dozoru można odbywać karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą jednego roku. Skazany musi spełniać odpowiednie kryteria w tym m.in. musi posiadać określone miejsce stałego pobytu oraz zgodę osób pełnoletnich zamieszkujących wspólnie z nim. Skazany odbywający karę w systemie dozoru elektronicznego musi przebywać w miejscu odbywania kary w czasie określonym w postanowieniu sądu penitencjarnego. Poza tym miejscem może przebywać maksymalnie 12 godzin (szczegółowe zasady określa Sąd). Do końca lutego 2012 r. w ramach systemu dozoru elektronicznego karę pozbawienia wolności odbyło 2.835 skazanych, a łącznie system objął 5.284 osoby.

2. Zapewnienie osadzonym właściwych warunków odbywania kary (warunki sanitarno-higieniczne w celach kilkunastoosobowych, warunki bytowe osadzonych, przywrócenie zasiedlonym świetlicom ich pierwotnej funkcji, wyposażenie łóżek piętrowych w drabinki i zabezpieczenia).

Sytuacja finansowa więziennictwa uniemożliwia przeznaczenie na ten cel środków na poziomie zadowalającym, dającym możliwość uzupełnienia występujących braków w pełnym zakresie. Od lat systematycznie prowadzi się prace remontowo – modernizacyjne mające na

celu poprawę warunków socjalno – bytowych i sanitarno – higienicznych w celach mieszkalnych. Jednym z priorytetów w tym zakresie jest wykonywanie stałej zabudowy kąpoków sanitarnych. Według ubiegłorocznej analizy potrzeby jednostek w tym zakresie sięgają kwoty ponad 62 mln. zł, tymczasem w budżecie więziennictwa na rok 2012 wysokość nakładów finansowych na wszelkie prace remontowe, konserwacyjne i naprawy urządzeń wynosi jedynie 18 mln. zł. W 2011 roku dokonano zabudowy kąpoków sanitarnych w 373 celach mieszkalnych, za łączną kwotę niemal 370 tys. złotych, natomiast na rok 2012 zaplanowano zabudowę kąpoków w kolejnych 970 celach, na co służba przeznaczy ok. 1 mln. 850 tys. zł. W ramach prac związanych z poprawą warunków socjalno – bytowych w minionym roku ponad 1900 łózek wyposażono w szuflady podłózkowe, co ułatwia osadzonym przechowywanie rzeczy osobistych.

Jak wskazano wyżej czynnikiem decydującym o skali prac wykonywanych w jednostkach penitencjarnych, obliczonych na zapewnienie osadzonym odpowiednich warunków bytowych, jest wysokość środków zarezerwowanych w budżecie więziennictwa na ten cel. Środki te od lat są na poziomie wystarczającym zaledwie do zrealizowania najpilniejszych zadań. Obecny stan zaludnienia jednostek, nie daje jakiegokolwiek możliwości masowego wyłączenia z użytkowania nawet najbardziej zdekapitalizowanych pawilonów mieszkalnych. Takie działania (wyłączenie z użytkowania na czas generalnego remontu całych pawilonów, oddziałów mieszkalnych czy większej liczby cel) prowadzą systematycznie dyrektorzy jednostek podstawowych, ale ich możliwości w tym zakresie są bardzo ograniczone z podanych powyżej powodów (zaludnienie, brak pieniędzy).

Dla utrzymania właściwego poziomu oddziaływań kulturalno – oświatowych w zakładach karnych i aresztach śledczych niezbędne jest dysponowanie odpowiednią ilością pomieszczeń, w których tego typu oddziaływania mogą być realizowane. Stąd też Ministerstwo sprawiedliwości traktuje tę kwestię priorytetowo. W związku z wejściem w życie z dniem 6 grudnia 2009 r. nowelizacji Kodeksu karnego wykonawczego, zmieniającego przepisy w sprawie kwaterowania osadzonych w warunkach niezapewniających im min. 3 m kw. powierzchni w celi mieszkalnej, dyrektorzy jednostek stanęli przed koniecznością zasiedlania świetlic dla uzyskania kolejnych, dodatkowych miejsc zakwaterowania. W bardzo dużej części jednostek nie udało się odzyskać tych pomieszczeń do tej pory, co jest konsekwencją przebywania w zakładach i aresztach takiej liczby osadzonych, która znacząco przerasta ilość miejsc, będących do dyspozycji w pomieszczeniach pełniących nominalnie funkcję cel

mieszkalnych. Jeśli stan zaludnienia jednostek nie ulegnie znaczącemu zmniejszeniu, przywrócenie świetlicom ich pierwotnego charakteru będzie mało prawdopodobne.

Sukcesywnie, w kolejnych jednostkach penitencjarnych, prowadzone są prace w zakresie zabudowy kąpoków sanitarnych oraz wyposażania łózek piętrowych w drabinki i zabezpieczenia. Obecnie w drabinki i zabezpieczenia wyposażonych jest 9.794 kompletów łózek. W latach 2008-2010 wykonano zabudowę kąpoków sanitarnych w 733 celach mieszkalnych. Natomiast w 2011 r. zabudowano kolejne 373 kąpoki sanitarne. Sukcesywnie, w kolejnych jednostkach penitencjarnych, realizowane jest doposażenie łózek piętrowych w drabinki i zabezpieczenia. Niemniej jednak trudna sytuacja finansowa więziennictwa uniemożliwia przeznaczenie na ten cel środków na poziomie pozwalającym na podjęcie prac remontowych w odpowiednio szerokim zakresie. Według sporządzonej w czerwcu 2011 roku analizy, potrzeby jednostek penitencjarnych tylko w zakresie wykonania pełnej zabudowy kąpoków sanitarnych wynoszą 62.644 tys. zł. Tymczasem w budżecie więziennictwa na rok 2012 wysokość nakładów finansowych planowanych na wszelkie prace remontowe, konserwacyjne i naprawy urządzeń wynosi łącznie jedynie 18.000 tys. zł. Wskazane ograniczenia finansowe powodują, że zalecane przez KMP czynności zmierzające do poprawy warunków bytowych osadzonych będą prowadzone jeszcze przez co najmniej kilka lat. Niezależnie od powyższego obecnie trwają prace legislacyjne, które między innymi dotyczą wprowadzenia wymogu wyposażania łózek piętrowych w drabinki i zabezpieczenia.

3. Udzielanie świadczeń medycznych poza zasięgiem słuchu i wzroku funkcjonariuszy Służby Więziennej. Ograniczenie prawa do prywatności poprzez dopuszczenie możliwości obecności funkcjonariusza SW niewykonującego zawodu medycznego w trakcie udzielania świadczenia zdrowotnego osadzonemu wynika z konieczności zapewnienia porządku w jednostce penitencjarnej i bezpieczeństwa uczestniczących w badaniu osób. Ograniczenia te nie powinny być nadmierne – powinny być proporcjonalne do zagrożenia, ustalane na mocy przepisów nie niższej rangi niż ustawowe i celowe.

Podejście to odzwierciedlone jest w polskim prawie, które przewiduje różne stopnie ograniczenia prawa do prywatności w różnych rodzajach jednostek penitencjarnych i które pozwala na dostosowanie stopnia tego ograniczenia do konkretnej sytuacji. Przewiduje również szereg środków pozwalających na pociągnięcie do odpowiedzialności osób, których działania naruszają te przepisy. I tak:

Po pierwsze, ograniczenie praw skazanego wynika wprost z przepisu ustawy. W myśl art. 115 § 7 k.k.w. skazanemu odbywającemu karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego, świadczenia zdrowotne co do zasady są udzielane w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego, jednakże na wniosek funkcjonariusza lub pracownika podmiotu leczniczego dla osób pozbawionych wolności, świadczenia te mogą być udzielane skazanemu bez obecności ww. funkcjonariusza.

Po drugie, ograniczenie to nałożone jest na skazanego w celu realizacji uprawnionego celu, a mianowicie ochrony bezpieczeństwa i porządku publicznego. Zakład karny typu zamkniętego ze swojej natury charakteryzuje się wysokim stopniem zabezpieczenia. Osadza się w nim skazanego stwarzającego poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu, członków zorganizowanych grup przestępczych, skazanego, wobec którego ze względów bezpieczeństwa należy wykonywać karę w warunkach zwiększonej izolacji i zabezpieczenia, skazanego, który podczas pobytu w areszcie śledczym lub zakładzie karnym naruszył w poważnym stopniu dyscyplinę i porządek.

Po trzecie, ograniczenie to ściśle odpowiada wymogom sytuacji, nie jest arbitralne i z uwagi na swój krótkotrwały (incydentalny) charakter nie narusza istoty prawa do prywatności. Intencją Ministerstwa Sprawiedliwości jest to, aby ograniczenie prawa skazanego było dla niego jak najmniej dolegliwe. W niektórych przypadkach, odstąpienie od obecności funkcjonariusza przy badaniu, zwłaszcza w zakładzie typu zamkniętego, nie jest jednak możliwe. Lekarz udzielający świadczenia medycznego skazanemu odbywającemu tam karę pozbawienia wolności, nie ma i nie może mieć dostępu do danych osobowych skazanego. Tym samym nie dysponuje wiedzą o cechach osobowościowych skazanego, a to skutkuje brakiem możliwości dokonania obiektywnej oceny, czy dany skazany może stwarzać zagrożenie dla jego bezpieczeństwa. Udzielanie świadczeń zdrowotnych skazanemu odbywającemu karę pozbawienia wolności w zakładzie karnym typu zamkniętego może rodzić obawy więziennego, jak i pozawięziennego, personelu medycznego o własne bezpieczeństwo, które winno zostać zapewnione przez kadre jednostki penitencjarnej niebędącą pracownikami medycznymi. Jednakże nawet w tego rodzaju zakładzie, w którym przebywa szczególna kategoria skazanych, obecność funkcjonariusza przy badaniu lekarskim nie jest obligatoryjna. Nadaje to omawianemu rozwiązaniu niezbędną elastyczność i pozwala dostosować środki bezpieczeństwa do wymogów konkretnej sytuacji, w tym właściwości i warunków osobistych skazanego.

Przede wszystkim jednak **każdy funkcjonariusz, zgodnie ze złożonym ślubowaniem, jest zobowiązany do przestrzegania tajemnicy służbowej, co w praktyce daje gwa-**

rancję zachowania w tajemnicy przebiegu badania lekarskiego. Ujawnienie tej tajemnicy rodzi bowiem po stronie funkcjonariusza nie tylko odpowiedzialność dyscyplinarną, ale także karną (art. 231 k.k., art. 266 § 2 k.k.). Użycie przepisów prawa karnego do ochrony tajemnicy statuuje najwyższy możliwy standard jej ochrony.

Z powyższych względów można wyrazić pogląd, iż ograniczenie prawa do prywatności skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w warunkach zakładu zamkniętego, polegające na obecności funkcjonariusza Służby Więziennej podczas udzielania ww. świadczenia zdrowotnego, jest konieczne do tego, by zapewnić bezpieczeństwo osobom udzielającym tychże świadczeń medycznych.

Rozważania te mają odpowiednie zastosowanie do skazanych odbywających karę w zakładzie typu półotwartego. Skazanemu takiemu, świadczenia zdrowotne co do zasady są udzielane bez obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego. Wyjątkiem jest sytuacja, w której z uwagi na bezpieczeństwo osoby wykonującej świadczenie, na wniosek tejże osoby, może dojść do udzielenia świadczenia zdrowotnego skazanemu w obecności funkcjonariusza niewykonującego zawodu medycznego (art. 115 § 8 k.k.w.). Rozwiązanie to umożliwia Służbie Więziennej elastyczne reagowanie na potencjalne zagrożenia porządku i bezpieczeństwa i pozwala na adekwatne do sytuacji rozwiązanie wyżej opisanej kolizji dóbr prawnych: bezpieczeństwa jednostki penitencjarnej i prywatności skazanego.

Przewidziane w art. 115 k.k.w. decyzje podejmuje dyrektor zakładu karnego. Podlegają one kontroli sądu penitencjarnego w trybie art. 7 k.k.w., nadzorowi sędziego penitencjarnego (art. 32 i nast. k.k.w.), a także nadzorowi Dyrektora Generalnego Służby Więziennej lub dyrektora okręgowego Służby Więziennej (art. 78 § 2 k.k.w.). Jest to kolejny istotny element o charakterze gwarancyjnym.

Wprowadzenie do Kodeksu karnego wykonawczego w art. 115 § 7 i 8 k.k.w. możliwości krótkotrwałego proporcjonalnego ograniczenia prawa pacjenta będącego skazanym do prywatności w czasie udzielania świadczeń zdrowotnych – podobnie jak wyłączenie swobody skazanego do wyboru lekarza i poprzestanie na usługach więziennej służby zdrowia – nie musi być uznane za sprzeczne z zasadą humanitarnego traktowania skazanego ani naruszać zakazu niehumanitarnego lub poniżającego traktowania zawartego w art. 3 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności. Ministerstwo Sprawiedliwości ma świadomość, że w tej sytuacji dochodzi do trudnej do jednoznacznego rozstrzygnięcia konkurencji różnych dóbr chronionych prawem, ale przeważać się wydaje konieczność zapewnienia bezpieczeń-

stwa personelowi medycznemu udzielającemu świadczenia medycznego skazanemu, nawet jeśli prowadzi to do rezultatu niezadowolającego osadzonego, z uwagi na konieczność ograniczenia jego praw.

Aktualnie przyjęte rozwiązania są wystarczająco elastyczne, aby stwierdzić brak podstaw do przedsięwzięcia prac legislacyjnych, mających na celu ich zmianę. Zróżnicowana jest bowiem sytuacja skazanych odbywających karę w zakładach typu zamkniętego i półotwartego, a nawet wobec tych pierwszych możliwe jest przeprowadzenie badania bez obecności funkcjonariusza Służby Więziennej, jeśli tylko względy bezpieczeństwa na to pozwalają. Środki bezpieczeństwa stosowane przy udzielaniu skazanemu świadczenia zdrowotnego muszą być bowiem stosowne do zagrożenia stwarzanego przez skazanego i odzwierciedlać takie czynniki, jak chociażby ryzyko jego ucieczki.

4. Potraktowanie izb chorych zgodnie z przeznaczeniem i wyłączenia ich z listy cel branych pod uwagę przy stwierdzaniu występowania lub braku przeludnienia. Pomieszczenia te spełniają wszystkie wymogi celi mieszkalnej określone w Kodeksie karnym wykonawczym, a nawet charakteryzują się wyższym standardem niż cele w oddziałach mieszkalnych.

W dniu 21 października 2011 r. w izbach chorych było ogółem 1.218 miejsc zakwaterowania (wolnych pozostawało 559), zaś w szpitalach miejsc takich było 1.073 (wolnych było 321). Łącznie wolnych pozostawało 880 miejsc, co w pełni zabezpieczało potrzeby więzienia na wypadek potrzeby hospitalizacji lub odizolowania chorych osób pozbawionych wolności. Dodać trzeba, że czasowe przebywanie skazanego w izbie chorych nie tylko gwarantowało poszanowanie jego praw dotyczących humanitarnych warunków bytowych (zapewnienie normy powierzchniowej), ale gwarantowało również zachowanie właściwych norm dla innych skazanych, do których mógłby zostać dokwaterowany taki skazany (dla przykładu: w przypadku celi przeznaczonej dla dwóch osób, dokwaterowanie do niej trzeciego skazanego skutkuje naruszeniem praw wszystkich osadzonych, a więc trzech osób).

Obecnie w jednostkach penitencjarnych funkcjonuje 381 izb chorych o łącznej pojemności normatywnej 1121 miejsc zakwaterowania. Według stanu na 26 czerwca 2012 r. przebywa w nich 765 osadzonych.

Jednostki, w których pracownicy Rzecznika Praw Obywatelskich zakwestionowali w czasie wizytacji osadzanie w izbach chorych osadzonych „zdrowych”, zaprzestały takiej praktyki. Krajowy Mechanizm Prewencji potwierdził to w czasie przeprowadzonych rewizytacji.

Pozostałe jednostki korzystają z tej możliwości incydentalnie, w wyjątkowo trudnych sytuacjach, kiedy nie mają wolnych miejsc zakwaterowania w oddziałach mieszkalnych. Należy podkreślić, że aktualnie są to sytuacje sporadyczne. Nie można jednak wykluczyć, że w sytuacji, kiedy stany osadzonych zaczną w sposób znaczący wzrastać, Służba Więzienna będzie zmuszona do osadzania w izbach chorych osadzonych „zdrowych”.

Zgodnie z obowiązującym Zarządzeniem nr 7/2012 Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 30 stycznia 2012 r. w sprawie ustalania pojemności jednostek penitencjarnych, pojemność zakładu karnego, aresztu śledczego, wyodrębnionego oddziału zewnętrznego, oddziału tymczasowego zakwaterowania skazanych oraz szpitala albo domu dla matki i dziecka przy zakładzie karnym lub areszcie śledczym oblicza się oddzielnie, sumując pojemność pomieszczeń mieszkalnych wchodzących w skład ich budynków zakwaterowania osadzonych. Ponieważ pomieszczenie mieszkalne zdefiniowane zostało w tym samym zarządzeniu jako „pomieszczenie przeznaczone do stałego lub okresowego zakwaterowania albo okresowego umieszczenia osadzonych, spełniające wymogi techniczne do zakwaterowania osadzonych”, wszystkie miejsca zakwaterowania w pomieszczeniach mieszkalnych są wliczane do pojemności jednostki penitencjarnej.

Pomieszczenia, w których usytuowano cele izolacyjne oraz izby chorych są pomieszczeniami mieszkalnymi przeznaczonymi do okresowego zakwaterowania osadzonych (odpowiednio na czas wykonywania kary dyscyplinarnej lub czas choroby).

Obecny sposób ustalania pojemności jednostek penitencjarnych odzwierciedla nie tylko faktyczną liczbę miejsc zakwaterowania dla osadzonych w całej jednostce penitencjarnej, ale również rzeczywiste rozmieszczenie osadzonych w celach, oddziałach mieszkalnych i poza oddziałami mieszkalnymi. Jednocześnie obowiązujący sposób ustalania pojemności jednostek penitencjarnych nie ma na celu zmniejszania poziomu zaludnienia jednostek w drodze technicznego zabiegu, a wyłącznie pokazanie rzeczywistego miejsca przebywania osadzonych w celach mieszkalnych, co nie byłoby możliwe przy nieuwzględnianiu osadzonych przebywających czasowo w szpitalach, izbach chorych, domach matki i dziecka oraz celach wymienionych w art. 88a§1 k.k.w. i art. 212a§2 k.k.w.

5. Informowanie osadzonych, np. w ramach zajęć kulturalno – oświatowych bądź za pomocą radiowęzła, o prawnych i praktycznych skutkach wyroków Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawach, które ich bezpośrednio dotyczą. Chociaż obowiązujące przepisy prawa nie nakładają na administrację

AK lub AŚ obowiązku zapoznawania osadzonych z istniejącym orzecznictwem sądowym, w tym również orzecznictwem organów międzynarodowych, jak wynika z treści raportu, zalecenia Krajowego Mechanizmu Prewencji w tym zakresie spotkały się z pozytywną i konstruktywną reakcją dyrektorów jednostek penitencjarnych, którzy uznali informowanie osadzonych o skutkach wyroków Trybunału Konstytucyjnego oraz Europejskiego Trybunału Praw Człowieka za uzasadnione. Rozwiązania przyjęte w tym zakresie zależą od indywidualnych uregulowań w jednostkach, najczęściej są to informacje podawane za pośrednictwem audycji radiowęzłowych lub udostępniania w punktach bibliotecznych. Ponadto wyroki Trybunału Konstytucyjnego są umieszczone na intranetowej Biura Penitencjarnego CZSW i na prośbę osadzonych są im udostępniane.

6. Przystosowanie celi mieszkalnej do potrzeb osoby niepełnosprawnej. Realizacja tego zalecenia była i jest zależna przede wszystkim od stanu środków finansowych, którymi dysponują zakłady i areszty. Według raportu Mechanizmu podstawowym problemem jest dostosowanie infrastruktury jednostek do poruszania się osób niepełnosprawnych, tzn. nie było ułatwień w pokonywaniu schodów wiodących do poszczególnych pomieszczeń, jak i nie zapewniono odpowiedniej szerokości wejść i drzwi. Dyrektorzy wizytowanych jednostek ujęli zadania związane ze zmianą infrastruktury na potrzeby niepełnosprawnych w planach remontowych, dotyczą one również odpowiedniego wyposażenia samych cel mieszkalnych. Zakłady karne i areszty śledcze dysponują obecnie 150 miejscami zakwaterowania dla osób poruszających się na wózkach inwalidzkich, są one rozmieszczone na terenie wszystkich okręgowych inspektoratów, co daje możliwość przetransportowania osadzonego niepełnosprawnego fizycznie do jednostek dysponujących odpowiednim pomieszczeniem. Jak wynika z treści raportu KMP, takie rozwiązania wykorzystywane są przez dyrektorów na bieżąco. Nadmienić także należy, że w związku ze specyficznymi trudnościami, z którymi spotykają się niepełnosprawni w codziennym funkcjonowaniu, w celach wyznaczonych dla poruszających się na wózkach norma powierzchni przypadająca na 1 osadzonego znacznie przekracza 3 m kw. powierzchni.

Zalecenia dotyczące poszczególnych zakładów karnych i aresztów śledczych

7. Podjęcie działań mających na celu zaprzestanie prowokacyjnego i poniżającego traktowania osadzonych przez funkcjonariuszy. Funkcjonariusze Służby Więziennej zo-

bligowani są z mocy prawa do realizacji swoich obowiązków służbowych w sposób praworządny, humanitarnie i z poszanowaniem praw osadzonych. Podlega to stałemu nadzorowi przez dyrektorów jednostek penitencjarnych, oceniających sposób pełnienia służby przez podległych im funkcjonariuszy i pracowników. Wobec osób działających wbrew powyższym zasadom podejmuje się działania o charakterze naprawczym, z wyciąganiem konsekwencji dyscyplinarnych włącznie. Działania kontrolne realizowane są również na szczeblu okręgowych inspektoratów Służby Więziennej i Centralnego Zarządu Służby Więziennej. Sposób traktowania osób przebywających w zakładach karnych i aresztach śledczych jest także przedmiotem szkoleń organizowanych dla kadry w poszczególnych jednostkach organizacyjnych. Z opinii zawartych w raporcie KMP za rok 2011 wynikało, że najwięcej wątpliwości co do ewentualnych nieprawidłowości w traktowaniu osadzonych zgłoszono do Zakładu Karnego w Tarnowie – Mościcach. Na skutek zgłoszonych zastrzeżeń, specjaliści OISW w Krakowie przeprowadzili w jednostce czynności kontrolne, które nie potwierdziły wniesionych przez KMP zastrzeżeń. Niezależnie od tego, w jednostce dokonano niezbędnych przesunięć kadrowych w celu poprawienia efektywności zarządzania zakładem. W innych zwizytowanych jednostkach, w których również pojawiły się uwagi co do sposobu traktowania osadzonych, wzmożono działania kierownictwa mające na celu podniesienie jakości służby, zwłaszcza w zakresie przestrzegania zasad etyki zawodowej i humanitarnego traktowania osób pozbawionych wolności.

8. Wyeliminowanie nieprawidłowości w traktowaniu osadzonych, szczególnie tych, wobec których stosowane są środki przymusu bezpośredniego. Dyrektor Generalny Służby Więziennej z najwyższą uwagą odniósł się do zastrzeżeń KMP w zakresie nieprawidłowości w traktowaniu osadzonych, wobec których stosowano środki przymusu bezpośredniego. Uznając spostrzeżenia w tym zakresie za szczególnie cenne dla służby i dzieląc opinię Mechanizmu co zasad, które w postępowaniu z osadzonymi winny być bezwzględnie przestrzegane. Podjęto niezwłocznie działania mające na celu wyeliminowanie nieprawidłowości.

Sposób traktowania osadzonych przez funkcjonariuszy Służby Więziennej podlega obecnie wzmożonemu, stałemu nadzorowi, a zauważone w trakcie czynności kontrolnych uchybienia i nieprawidłowości eliminowane są na bieżąco. Zagadnienia dotyczące stosowania środków przymusu bezpośredniego traktowane są priorytetowo, ujęte zostały w planach kontroli do realizacji w roku 2012. W czasie kontroli realizowanych w trybie zwykłym szczegól-

nemu sprawdzeniu podlegają takie elementy jak przyczyny i adekwatność stosowania środków, dokumentowanie i archiwizowanie dokumentacji i monitoringu oraz stan techniczny i sposób przechowywania środków przymusu bezpośredniego. W trakcie już zrealizowanych kontroli w wybranych jednostkach analizie poddano, w miarę możliwości, jak największą liczbę przypadków stosowania środków przymusu bezpośredniego celem oceny, czy ewentualne błędy miały charakter incydentalny, czy też wynikały z wadliwych rozwiązań przyjętych w danej jednostce. Podobne kontrole wykonywane będą również w drugiej połowie roku.

Dodatkowo podkreślić należy, że w celu minimalizowania ryzyka występowania niepraworządnych zachowań funkcjonariuszy wdrożono prace nad zmianą przepisów regulujących stosowanie środków przymusu bezpośredniego.

9. Uwzględnienie w porządku wewnętrznym jednostki możliwości prowadzenia rozmów telefonicznych przez tymczasowo aresztowanych z obrońcą lub pełnomocnikiem. Zakres ograniczeń praw osoby tymczasowo aresztowanej powiązany być musi bezpośrednio z podstawami i celami stosowania tego środka, przesłanki stosowania ograniczeń spełniać muszą standardy konstytucyjny i międzynarodowy, a stopień dolegliwości odpowiadać musi realiom sprawy. Ograniczenia, jakimi poddana jest osoba tymczasowo aresztowana, wynikają wprost z przepisów kodeksu karnego wykonawczego, określającego w art. 207-223 reguły wykonywania tymczasowego aresztowania. Mają one służyć zabezpieczeniu prawidłowego toku postępowania karnego, a więc w szczególności uniemożliwić tymczasowo aresztowanemu mactwo zwłaszcza poprzez wpływanie na treść zeznań lub wyjaśnień świadków lub współpodejrzanych (art. 207 k.k.w.). W chwili obecnej w Ministerstwie Sprawiedliwości prowadzone są prace analityczne w przedmiocie możliwości korzystania przez osoby tymczasowo aresztowane z aparatu telefonicznego oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej.

10. Wyeliminowanie przypadków odpowiedzialności zbiorowej osadzonych. W procesie rozstrzygnięcia o odpowiedzialności dyscyplinarnej osadzonych uwzględnia się w całości zapisy rozdziału X oddziału 9 Kodeksu karnego wykonawczego, ze szczególnym uwzględnieniem zasady indywidualizacji wynikającej z art. 145 § 1 K.k.w. Kwestia karania dyscyplinarnego jest przedmiotem szczególnej uwagi, ewentualne uchybienia w tym zakresie podlegają dokładnej ocenie nie tylko przez dyrektorów jednostek, ale również organy nadrzędne. Każdorazowe stwierdzenie nieprawidłowości skutkuje pisemną opinią kierowaną do

jednostki wraz z wytycznymi dotyczącymi właściwego trybu i sposobu podejmowania poszczególnych czynności w procesie sporządzania wniosków o wymierzenie kary dyscyplinarnej, poprzez opiniowanie ich przez właściwych funkcjonariuszy, aż do wymierzenia kary przez upoważniony organ, włącznie z pouczeniem o możliwościach złożenia na tę decyzję skargi.

11. Dokonanie oceny, czy nie dochodzi do nadużyć, polegających na bezpodstawnym występowaniu przez funkcjonariuszy z wnioskiem o ukaranie karą dyscyplinarną osadzonych. Ocena praworządności stosowania kar dyscyplinarnych podlega stałemu nadzorowi, jest bardzo istotnym elementem działań kontrolnych realizowanych przez specjalistów okręgowych inspektoratów Służby Więziennej oraz Centralnego Zarządu Służby Więziennej. Wnioski o wymierzenie kar dyscyplinarnych podlegają w jednostkach wielokrotnemu oglądowi i sprawdzaniu – od osoby sporządzającej wniosek, poprzez opiniujących (wychowawca, lekarz, psycholog), aż do osoby upoważnionej do wymierzenia kary. Osadzeni informowani są o przysługującym im prawie do złożenia skargi w trybie art. 7 K.k.w. Bieżące oceny postępowania funkcjonariuszy w zakresie wnioskowania o ukaranie dyscyplinarne nie dają podstaw do zdiagnozowania, że w jednostkach penitencjarnych dochodzi do nadużyć w tym zakresie.

12. Umożliwienie osadzonym tymczasowo aresztowanym oraz osadzonym tzw. niebezpiecznym bezpośredniego uczestnictwa w mszy świętej. Dyrektorzy jednostek penitencjarnych zobowiązani są, zgodnie z dyspozycją art. 106 § 1 k.k.w. do realizacji uprawnienia w postaci bezpośredniego uczestnictwa osób skazanych i tymczasowo aresztowanych w nabożeństwach odprawianych w zakładzie w dni świąteczne. Sposób realizacji tego przepisu dyrektor ustala w porządkach wewnętrznych dla skazanych i tymczasowo aresztowanych. Rozwiązania te mają charakter bardzo zróżnicowany i indywidualny, uzależnione są od takich czynników, jak zasady współpracy określone w porozumieniu zawartym z duchownymi kościołów lub innych związków wyznaniowych (wymóg wynikający z Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 2 września 2003 r. w sprawie szczegółowych zasad wykonywania praktyk religijnych i korzystania z posług religijnych w zakładach karnych i aresztach śledczych), baza lokalowa jednostki, ilość kościołów i związków wyznaniowych działających na terenie jednostki, typ zakładu, populacja osadzonych, a w przypadku tymczasowo aresztowanych – potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania karnego. W większości

jednostek nie ma możliwości odprawiania takiej ilości mszy św., która pozwoliłaby na objęcie nimi wszystkich grup izolacyjnych tymczasowo aresztowanych, wszyscy osadzeni mogą natomiast słuchać nabożeństw, przekazywanych do cel mieszkalnych poprzez radiowęzły. Poza tym dyrektorzy jednostek zapewniają taką organizację indywidualnych posług religijnych, aby mogli z nich korzystać wszyscy przebywający w zakładzie karnym bądź areszcie śledczym. Organizacja nabożeństw dla osadzonych tzw. niebezpiecznych obwarowana jest dodatkowo rygorami wynikającymi z treści art. 88b pkt 3 k.k.w. lub art. 212b § 1 pkt 3 k.k.w., tzn. mogą bezpośrednio uczestniczyć w nabożeństwach tylko w oddziale, w którym są osadzeni.

13. Objęcie osób pozbawionych wolności profilaktyczną opieką medyczną. Osadzeni w aresztach śledczych i zakładach karnych są objęci profilaktyczną opieką medyczną. Zgodnie z przepisami wynikającymi z art. 115 Kodeksu karnego wykonawczego i rozporządzeniem Ministra Sprawiedliwości w sprawie udzielania świadczeń zdrowotnych osobom pozbawionym wolności przez zakłady opieki zdrowotnej dla osób pozbawionych wolności - osadzonych poddaje się badaniom wstępnym okresowym i kontrolnym (np. przed transportem i zwolnieniem z jednostki), wykonywane jest profilaktyczne RTG klatki piersiowej, powtarzane co dwa lata, badanie uzębienia. Pacjenci przy przyjęciu zapoznawani są z problematyką zakażenia HIV i w przypadku wyrażenia zgody mają możliwość bezpłatnego wykonania badania. Wydaje się, że zakres profilaktycznej opieki medycznej dla osadzonych jest co najmniej tak szeroki jak dla innych obywateli.

14. Poszerzenie oferty zajęć kulturalno – oświatowych adresowanych do osadzonych. W jednostkach penitencjarnych podjęto działania zmierzające do ich urozmaicenia i zintensyfikowania. W zakładach karnych i aresztach śledczych w 2011 r. znajdowało się 759 świetlic. Biorąc pod uwagę średnią liczbę osadzonych przebywających w jednostkach penitencjarnych (ok. 82,5 tys. osób) należy zauważyć, iż na jedną statystyczną świetlicę przypada ok. 108 skazanych i tymczasowo aresztowanych. Działalność kulturalno-oświatowa jako istotny element funkcjonowania jednostek penitencjarnych pozostaje w stałym zainteresowaniu dyrektorów aresztów śledczych i zakładów karnych, którzy na bieżąco reagują na malejące w jednostce zaludnienie i przywracają do właściwego wykorzystania przeznaczone do okresowego zakwaterowania osadzonych świetlice.

W jednostkach penitencjarnych funkcjonowało też 157 bibliotek, 324 punkty biblioteczne i 62 czytelnie, z których korzystało 114.599 czytelników. Łącznie wypożyczyli oni

1.085.699 egzemplarzy książek. W 2011 roku w zakładach karnych i aresztach śledczych wydawano 81 gazetek więziennych z tego: 14 kwartalników, 9 dwumiesięczników, 49 miesięczników, 9 wydawnictw okazjonalnych. W 2011 roku w zakładach karnych i aresztach śledczych funkcjonowało 48 zespołów muzycznych i 35 teatrów więziennych. W jednostkach penitencjarnych realizowana jest także bardzo duża liczba różnego rodzaju inicjatyw obejmująca swoim zakresem między innymi zespoły sportowe (tenisa stołowego, piłki nożnej siatkowej, koszykówki, ringo) i koła zainteresowań (plastycznych, introligatorskich, modelarskich, filmowych, wędkarskich, motoryzacyjnych, historycznych, dziennikarskich, literackich, muzycznych, fotograficznych, geograficznych, komputerowych, rzeźbiarskich, czytelniczych, językowych).

Obecnie rozszerzenie oferty zajęć kulturalno – oświatowych ukierunkowane jest na wzbogacenie katalogu zajęć organizowanych w jednostkach centralnie, poza oddziałami mieszkalnymi. Dyrektorzy jednostek mają możliwość bieżącego rozszerzania oferty np. w zakresie dostępu do biblioteki, zwiększania oferty programowej radiowęzła, organizacji imprez z udziałem współpracujących środowisk zewnętrznych, ponieważ poszerzenie tych oddziaływań nie generuje dodatkowych kosztów. Inne rozwiązania (np. wyposażenie pól spacerowych w sprzęt do ćwiczeń) wymagające poniesienia nakładów finansowych są realizowane w miarę finansowych możliwości aresztów i zakładów. Trzeba zauważyć również, że problemy związane z niedostatkiem zajęć kulturalno – oświatowych są uzależnione w dużym stopniu od typu zakładu – jednostki półotwarte i otwarte korzystają w szerokim zakresie z różnego rodzaju działalności kulturalno – oświatowej i sportowej oferowanej osadzonemu poza terenem zakładu karnego.

Z myślą o osadzonych wdrażanych jest szereg programów sprzyjających readaptacji społecznej i zawodowej, w tym przewidujących zajęcia poza terenem zakładu karnego. Celem prowadzenia programów readaptacji społecznej jest umożliwienie osadzonym przezwyciężenia trudnych sytuacji, których nie są w stanie pokonać, wykorzystując zasoby własne i możliwości. W ramach tych oddziaływań podejmowane są kroki zmierzające do usamodzielnienia tych osób oraz integracji ze środowiskiem zewnętrznym. W 2011 r. zorganizowano 1.104 szkolenia zawodowe. Uczestniczyło w nich 12.808 skazanych. Np. w ZK w Garbalinie dobiega końca kolejne szkolenie dla skazanych, w ramach projektu unijnego „Cykl szkoleniowo-aktywizacyjny służący podniesieniu kwalifikacji zawodowych osób pozbawionych wolności oraz przygotowaniu ich do powrotu na rynek pracy po zakończeniu odbywania kary pozbawienia wolności”. Od początku trwania projektu 51 skazanych ukończyło kurs komputerowy

z modulem magazynowym umożliwiającą odnalezienie się na rynku pracy po zakończeniu odbywania kary (zajęcia odbywają się w profesjonalnie wyposażonej pracowni komputerowej przygotowanej na terenie zakładu karnego), a 57 uzyskało kwalifikacje kucharza. Warto wspomnieć jest to, że obecnie w szkołach na poziomie ponadgimnazjalnym uczy się 3.096 osadzonych, w tym na studiach wyższych 23. W ramach zezwoleń na uczestniczenie w nauczaniu, szkoleniu oraz zajęciach terapeutycznych organizowanych poza terenem zakładu karnego skazani skorzystali z 14.468 wyjść.

Z kolei głównym założeniem organizacji zajęć kulturalno – oświatowych, społecznych oraz z zakresu kultury fizycznej i sportu jest stworzenie osadzonym przebywającym w jednostkach penitencjarnych możliwości odpowiedniego spędzania czasu wolnego. Tytułem przykładu można powołać to, że w styczniu 2012 roku skazani odbywający karę w Zakładzie Karnym w Potulicach spotkali się z zawodniczkami klubu koszykarskiego ARTEGO Bydgoszcz i następnie wzięli udział w ich meczu jako kibice. Natomiast w kwietniu 2012 roku kobiety osadzone w AŚ w Lesznie odbyły spotkanie z poetką Krystyną Grys. W 2011 r. przeprowadzono 256 programów kulturalno – oświatowych i 139 sportowych. Łącznie uczestniczyło w nich 21.568 osadzonych. W roku 2011, w ramach zezwoleń na udział w zajęciach i imprezach kulturalno-oświatowych lub sportowych organizowanych poza terenem zakładu karnego w trybie art. 91 pkt. 4 i art. 92 pkt. 4 i 5 zorganizowano 56.427 wyjść dla skazanych.

15. Zapewnienie odpowiedniego funkcjonowania procedury skargowej. Analiza przepisów, w szczególności przepisów rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 13 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów załatwiania wniosków, skarg i prośb osób osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. Nr 151, poz. 1467 z póź. zm.), pozwala zasadnie przyjąć, iż osobom pozbawionym wolności w pełni gwarantuje się poszanowanie ich praw określonych w art. 63 Konstytucji RP.

Wyrażony w przedstawionej rekomendacji KMP pogląd, zgodnie z którym „*brak rozstrzygnięć na korzyść skarżących w Zakładzie Karnym w Nowym Wiśniczu oraz w Sieradzu może świadczyć o braku obiektywizmu osób rozpatrujących skargi, co więcej rodzi obawy co do skuteczności funkcjonującej procedury skargowej*” oraz przedstawione ustalenia cyt. kilku osadzonych stwierdziło, iż zdarzało się, że wnioskodawcy w ogóle nie otrzymali informacji na temat sposobu rozpatrzenia ich wniosków” uznać trzeba za ogólnikową ocenę, bez przytoczenia konkretnych przypadków stwierdzonych nieprawidłowości. Omawiane tezy zarówno od strony podmiotowej jak i przedmiotowej, winny być na tyle skonkretyzowane, by nie było

wątpliwości, w ilu przypadkach i jakie błędy w ustaleniach faktycznych wzbudziły wątpliwości KMP co do braku obiektywizmu w rozstrzygnięciach skarg i próśb osób pozbawionych wolności.

Zauważyć należy, iż w świetle praktyki funkcjonowania jednostek penitencjarnych, działania podejmowane przez organy Służby Więziennej w oparciu o wskazywane przepisy nie ograniczają się jedynie do zbadania formalnych przesłanek zasadności skarg, ale koncentrują się na badaniu całokształtu okoliczności związanych ze zdarzeniem opisanym w skardze. Wypracowana w tym zakresie praktyka badania skarg (procedura skargowa) pozwala skutecznie zweryfikować zarzuty dotyczące podnoszonych przez skarżących spraw, konfrontując je ze zgromadzoną dokumentacją (oświadczeniami, informacjami oraz dokumentami urzędowymi).

Wyniki tak przeprowadzonych przez jednostkę organizacyjną czynności opisane są w sprawozdaniu, które winno przedstawiać fakty stanowiące podstawę do oceny rozpoznanych zarzutów. Tak więc analiza tego rodzaju dokumentacji pozwala w sposób precyzyjny określić, czy rozstrzygnięcie sprawy było słuszne oraz czy administracja w sposób należyty przytoczyła okoliczności faktyczne stanowiące podstawę do uznania, iż przeprowadzony w sprawie proces decyzyjny był obiektywny. Potwierdzić również należy, iż osadzeni generalnie są informowani w sposób ustny lub pisemny, zgodnie z zakresem przewidzianym prawnie, o sposobie załatwienia zgłaszanych wniosków czy próśb.

Co istotne, warunki panujące w jednostkach penitencjarnych oraz prawa osób w nich przebywających (w tym prawa do składania skarg, próśb i wniosków) są przedmiotem stałego monitoringu i kontroli ze strony CZSW, OISW oraz sędziego penitencjarnego.

Ważnym elementem kontrolnym w zakresie ewentualnych uchybień w zakresie prowadzonych postępowań skargowych jest procedura rozpatrywania skarg i wniosków osadzonych przez poszczególne organy Służby Więziennej, a także Ministerstwo Sprawiedliwości. Zgodnie z treścią § 9 ust. 3 cytowanych przepisów, w każdym przypadku uznania przez dyrektora zakładu karnego czy aresztu śledczego skargi za nieuzasadnioną, skarżący są pouczeni o możliwości złożenia skargi na sposób jej załatwienia. Z przedmiotowego uprawnienia wnoszący skargi czy próśby korzystają w sposób nieskrępowany. Dla przykładu informuję, iż w 2011 r. organy nadrzędne Służby Więziennej (OISW oraz CZSW) zbadały 2.701 skarg zawierających zarzuty dotyczące sposobu załatwienia poprzednio złożonych próśb lub skarg, w tym w 85 przypadkach zarzut ten uznano za uzasadniony, zmieniając poprzednie rozstrzygnięcie sprawy.

Problematyka rozpatrywania i załatwiania skarg, również w kontekście analizy konkretnych przypadków i zdobytej w jej wyniku wiedzy, wykorzystywana jest w więziennictwie do szkolenia kadry i skutecznego egzekwowania od funkcjonariuszy i pracowników znajomości przepisów normujących wykonywanie kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania.

Zarówno realizowany system szkoleń, jak i zakres sprawowanej kontroli pozwalają zasadnie przyjąć, iż stosowana przez poszczególne organy Służby Więziennej procedura skargowa jest właściwa.

16. Zapewnienie odpowiedniej obsady etatowej, zgodnie z potrzebami jednostek.

Obsada etatowa poszczególnych stanowisk w jednostkach penitencjarnych leży w kompetencjach dyrektorów zakładów karnych i aresztów śledczych, w ramach przeznaczonej dla danej jednostki liczby etatów mogą oni dokonywać przesunięć niezbędnych dla zabezpieczenia właściwego funkcjonowania zakładu bądź aresztu. Skutkuje to w skali całego kraju bardzo różnymi rozwiązaniami, uzasadnionymi takimi elementami jak typ i rodzaj zakładu, jego architektura i stopień zabezpieczenia, populacja osadzonych przebywających w danej jednostce. Dążeniem służby jest to, aby do pracy w bezpośrednim kontakcie z osadzonymi skierować jak największą ilość funkcjonariuszy. Temu rozwiązaniu służy reforma struktury organizacyjnej jednostek penitencjarnych, wprowadzająca w życie koncepcję oddziałów penitencjarnych, zainicjowana w 2010 roku, która obecnie objęła już wszystkie zakłady i areszty, a jej wymiernym, bardzo pozytywnym efektem jest m.in. przekierowanie do codziennej, bezpośredniej pracy ze skazanymi i tymczasowo aresztowanymi funkcjonariuszy pełniących dotychczas służbę poza oddziałami mieszkalnymi. W związku z tym, iż obecnie nie jest przewidywane przyznanie Służbie Więziennej dodatkowych etatów w skali całego kraju, zapewnienie odpowiedniej obsady może się odbywać jedynie drogą racjonalizacji rozwiązań kadrowych w jednostce lub przesunięć etatowych pomiędzy jednostkami w obrębie poszczególnych okręgów. Na wniosek Biura Penitencjarnego CZSW Dyrektor Generalny podjął decyzję o standaryzacji etatów w zakresie służby penitencjarnej. Dyrektorzy jednostek zostali zobowiązani do zapewnienia obsady etatowej zgodnie z tymi standardami (1 wychowawca na maksimum 40 skazanych lub 60 tymczasowo aresztowanych oraz 1 psycholog na maksimum 250 osadzonych), jednak ze względu na brak nowych etatów jest to proces rozłożony w czasie.

17. Zapewnienie wystarczającego i stałego dostępu do informacji dotyczącej praw pacjenta np. poprzez wywieszenie w widocznym miejscu w pomieszczeniach służących do przyjęć pacjentów „Karty Praw Pacjenta”, dostosowanej dla osób przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej. Osadzeni w zakładach karnych i aresztach śledczych mają zapewniony stały dostęp do „Karty Praw Pacjenta.” Dyrektorzy jednostek penitencjarnych uwzględnili wszystkie zalecenia Rzecznika dotyczące sposobu ich udostępniania.

18. Zapewnienie osadzonemu dostępu do przetłumaczonych na języki obce regulaminów organizacyjno - porządkowych wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania wraz z wyciągiem z przepisów z Kodeksu karnego wykonawczego. Częste nowelizacje Kodeksu karnego wykonawczego powodują, iż na rynku wydawniczym co do zasady nie ma egzemplarzy Kodeksu karnego wykonawczego zawierających aktualne, uwzględniające wszystkie zmiany ustawodawcze, brzmienie poszczególnych przepisów tej ustawy. Brak aktualnej pozycji bibliotecznej nie ogranicza możliwości administracji w zakresie udostępniania osadzonemu, zgłaszającym taką potrzebę aktów prawnych, w tym K.k.w., bowiem jednostki penitencjarne zostały zaopatrzone w dostęp do aktualizowanego na bieżąco serwisu informacji prawniczej „LEX”. Zasoby umieszczone w tym serwisie pozwalają na zapoznanie czy udostępnianie aktów prawnych w aktualnym stanie prawnym.

W jednostkach penitencjarnych przebywa obecnie 570 cudzoziemców (stan na 12 kwietnia 2012 r.). Jednostki penitencjarne są wyposażone w tłumaczenia regulaminów organizacyjno - porządkowych wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania w dwóch językach obcych, tj. angielskim i rosyjskim, a ponadto w informatory przygotowane w siedmiu językach obcych, zamieszczone na stronie internetowej Służby Więziennej (<http://www.sw.gov.pl/pl/rzecznik-prasowy/informator-dla-cudzoziemcow/>). Informator zawiera szereg podstawowych informacji w zakresie: zasad bezpieczeństwa, procedury przyjęcia do jednostki penitencjarnej, zarysu podstawowych praw i obowiązków osadzonych, sposobu kontaktu z przedstawicielami administracji i udostępniany jest osadzonemu w ten sposób, że służba penitencjarna na bieżąco sporządza wydruk informatora, który jest przekazywany osadzonemu do celi mieszkalnej w celu zapoznania się z prawami i obowiązkami. Z analiz skargowych wynika, że osadzeni cudzoziemcy bądź placówki dyplomatyczne nie skarżyły się na brak dostępu do aktów prawnych lub utrudnień w uzyskaniu informacji związanych z pozbawieniem wolności.

19. Wywieszenie w widocznym, ogólnodostępnym miejscu adresów instytucji zajmujących się ochroną praw osób pozbawionych wolności. Osadzeni w każdej jednostce penitencjarnej mają pełny dostęp do adresów instytucji zajmujących się ochroną praw osób pozbawionych wolności oraz organów współpracujących w procesie wykonywania orzeczeń. W zależności od rozwiązań przyjętych w poszczególnych jednostkach informacja może być udostępniana w różny sposób, ale zawsze jedną z form jest wykaz organów i instytucji umieszczany bezpośrednio w oddziałach mieszkalnych lub innych miejscach przebywania osadzonych. Wykazy adresów dostępne są ponadto u każdego wychowawcy w oddziale mieszkalnym, istnieje możliwość rozpowszechniania ich za pomocą radiowęzła lub w ramach działalności kulturalno – oświatowej. Ewentualne braki stwierdzone w trakcie wizytacji Krajowego Mechanizmu Prewencji wynikały zapewne z faktu, iż ogólnodostępne wykazy często są zdejmowane i przywłaszczane przez osadzonych i nie zawsze ich brak jest natychmiast zauważony.

20. Rezygnacja z nieustannego dyscyplinowania słownego osadzonych i grożenia im zastosowaniem odpowiedzialności dyscyplinarnej. Jednym z ustawowych zadań Służby Więziennej jest zapewnienie w zakładach karnych i aresztach śledczych porządku i bezpieczeństwa. Służą temu różne środki, wśród których znajdują się również instrumenty określające zasady odpowiedzialności dyscyplinarnej osadzonych. Jak wynika z § 7 ust. 2 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych, prowadzenie oddziaływań penitencjarnych polega zwłaszcza na m.in. egzekwowaniu realizacji przez skazanych obowiązków wynikających z Kodeksu karnego wykonawczego oraz wdrażaniu skazanych do kształtowania poczucia odpowiedzialności, samokontroli i samodyscypliny.

Słowne dyscyplinowanie osadzonych w przypadku stwierdzenia ich niezgodnego z przepisami zachowania jest jednym z elementów procesu resocjalizacji, mającym na celu wskazywanie osobom pozbawionym wolności właściwych, społecznie pożądanym norm zachowania i często stanowi środek wystarczający do osiągnięcia celu, a tym samym nie powoduje konieczności wszczęcia procedury skutkującej wymierzeniem osadzonemu kary dyscyplinarnej. Brak reakcji na negatywne zachowania osadzonych oznaczałby akceptację przez funkcjonariuszy Służby Więziennej lekceważenia ustalonych przepisami prawa zasad pobytu w izolacji penitencjarnej.

21. Ograniczenie czasu umieszczania osób pozbawionych wolności w celach przejściowych do okresu niezbędnego, który nie będzie przekraczać 14 dni. W nawiązaniu do zarzutu naruszania zasad osadzania w celi przejściowej powyżej 14 dni (art. 79b § 1 k.k.w.), uprzejmie informuję, że w dniu 21 października 2011 r. stwierdzono 21 takich przypadków w całym kraju. Badanie przyczyn zaniechania przemieszczenia osadzonego po upływie 14 dni z celi przejściowej wykazało, że w głównej mierze było to spowodowane przypadkami niemożności wykonania w terminie badań RTG bądź chwilowym brakiem właściwego miejsca w oddziale mieszkalnym. Realizacja obowiązku przeniesienia osadzonego z celi przejściowej do innej celi mieszkalnej podlega bieżącej kontroli w jednostkach podstawowych, ponadto sprawdzenie prawidłowości działań w tym zakresie uwzględniane jest w czynnościach kontrolnych realizowanych przez funkcjonariuszy okręgowych inspektoratów Służby Więziennej i Centralnego Zarządu Służby Więziennej. Ewentualne błędy skutkują adekwatnymi do sytuacji konsekwencjami wobec osób odpowiedzialnych za zaistnienie nieprawidłowości. W konsekwencji zaleceń KMP w tym zakresie dokonano oceny zjawiska we wszystkich jednostkach penitencjarnych oraz wskazano osobom odpowiedzialnym sposób rozwiązania problemu.

22. Zwiększenie częstotliwości kąpieli. W zakładach karnych i aresztach śledczych kąpiel osadzonych organizowana jest ściśle według przepisów § 30 ust. i 4 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno – porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności oraz § 32 ust. 4 i 5 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno – porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania gdyż ani Rzecznik Praw Obywatelskich ani żaden inny uprawniony podmiot nie kwestionował zgodności tych przepisów z Konstytucją RP lub Konwencji Przeciwko Torturom.

Rozszerzenie podstawowego zakresu uprawnień osadzonych w tym zakresie może mieć miejsce w sytuacji, gdy jednostka penitencjarna dysponuje odpowiednimi warunkami technicznymi, lokalowymi, kadrowymi i organizacyjnymi, niezbędnymi dla zwiększenia częstotliwości kąpieli. Dyrektorzy takich jednostek mają pełną możliwość samodzielnego decydowania w tej sprawie poprzez określenie godzin, miejsca i sposobu korzystania z kąpieli w porządkach wewnętrznych obowiązujących skazanych i tymczasowo aresztowanych.

23. Zorganizowanie pomieszczenia do odbywania widzeń bez osoby dozorującej. Kwestia widzeń co do zasady jest regulowana w art. 105 k.k.w. oraz art. 105a k.k.w., które

przewidują, że skazanemu należy umożliwić utrzymywanie więzi przede wszystkim z rodziną i innymi osobami bliskimi między innymi poprzez widzenia. Zakres i sposób tych kontaktów, w szczególności nadzór nad widzeniami, są uzależnione od rodzaju i typu zakładu karnego, w którym skazany odbywa karę, a także od wymogów indywidualnego oddziaływania. Z art. 105a k.k.w. wynikają jasno reguły obowiązujące podczas widzenia, zarówno co do czasu jego trwania, jak i co do warunków przebiegu samego widzenia. Z art. 105a § 5 k.k.w. wynika zatem, że co do zasady widzenia odbywają się pod nadzorem funkcjonariusza, w sposób umożliwiający bezpośredni kontakt skazanego z osobą odwiedzającą, przy oddzielnym stoliku. W razie naruszenia przez skazanego lub osobę go odwiedzającą ustalonych zasad odbywania widzenia, może być ono przerwane lub zakończone przed czasem. Szczegółowe warunki i zasady odbywania widzeń dyrektor zakładu karnego podaje do wiadomości, w formie ogłoszenia, w miejscu dostępnym dla odwiedzających. W wypadkach uzasadnionych szczególnymi względami, dyrektor zakładu karnego może na określony czas wstrzymać lub ograniczyć udzielanie widzeń (art. 247 § 1 i 2 k.k.w.). Jeżeli widzenie, ze względu na odwiedzającego lub odwiedzanego, stwarza zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu karnego albo dla porządku prawnego, dyrektor zakładu może uzależnić jego odbycie od spełnienia warunków zapewniających bezpieczeństwo (art. 247 § 3 k.k.w.). Widzenia skazanego stwarzającego poważne zagrożenie społeczne albo poważne zagrożenie dla bezpieczeństwa zakładu (art. 88 § 3, art. 88a § 2) odbywają się w specjalnych warunkach (art. 88b pkt 8 i 9 k.k.w.).

Analiza przytoczonych regulacji zdaje się uzasadniać przekonanie, że ustawodawca traktuje widzenia skazanych z osobami go odwiedzającymi oraz warunki, w jakich ono przebiega, w szczególny sposób. Nagrody przyznawane skazanym wyróżniającym się dobrym zachowaniem są w wielu wypadkach ściśle powiązane ze złagodzeniem rygorów widzenia i mogą polegać na udzieleniu zezwolenia na dodatkowe lub dłuższe widzenie, zezwoleniu na widzenie bez osoby dozorującej, na widzenie w oddzielnym pomieszczeniu, bez osoby dozorującej, zezwoleniu na widzenie bez dozoru, poza obrębem zakładu karnego, z osobą najbliższą lub osobą godną zaufania, na okres nieprzekraczający jednorazowo 30 godzin (art. 138 § 1 pkt 1, 2, 3 i 7). Możliwe obostrzenia co do warunków, w jakich przebiega widzenie, ustawodawca ściśle wiąże z kwestią odpowiedzialności dyscyplinarnej skazanego za zawinione naruszenie nakazów lub zakazów wynikających z przepisów. W katalogu kar dyscyplinarnych ujęto między innymi udzielanie widzeń w sposób uniemożliwiający bezpośredni kontakt z osobą odwiedzającą na okres do 3 miesięcy (art. 143 § 1 pkt 6 k.k.w.). Z przytoczonych powyżej przepisów kodeksu karnego wykonawczego wynika zatem, że ustawodawca przywią-

zuje ogromną wagę do kwestii oddziaływania na skazanego poprzez widzenia. Łagodząc lub zaostrzając rygory podczas widzeń daje wyraz temu, że traktuje je jako istotne narzędzie w procesie oddziaływania na postawy skazanego, służące z jednej strony do premiowania skazanego wykazującego społecznie pożądane postawy, zaś przewidując w ustawie możliwość obostrzeń w zakresie warunków widzenia – daje wyraźny sygnał, iż mają one stanowić ujemne konsekwencje wynikające z faktu zawinionego nieprzestrzegania ustawowych nakazów i zakazów. Co do zasady, wydaje się zatem słuszne twierdzenie, że widzenia winny przebiegać w warunkach wynikających wprost z wykładni językowej art. 105 a k.k.w.

Zaznaczyć należy, że odnośnie do przebiegu standardowego widzenia, analizowany przepis nie zawiera ustawowej podstawy do wprowadzania obligatoryjnych ograniczeń w zakresie bezpośredniości kontaktu skazanego z osobą go odwiedzającą, poza nadzorowaniem przebiegu widzenia przez funkcjonariusza Służby Więziennej. Ewentualne łagodzenie lub obostrzanie warunków widzenia wynika z konkretnych regulacji wskazanej powyżej ustawy i ustawodawca każdorazowo wiąże je z zamierzonym oddziaływaniem na woluntatywną sferę działalności skazanego poprzez nagradzanie go lub wymierzanie kary. Ograniczanie prawa do bezpośredniości kontaktu skazanego i osoby go odwiedzającej podczas widzenia bez stosownej podstawy ku temu, pozostawałoby w sprzeczności nie tylko z wskazanymi powyżej przepisami kodeksu karnego wykonawczego, ale również ze standardami europejskimi wynikającymi na przykład z art. 8 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności czy z Zalecenia Rec (2006) 2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (Przyjętego przez Komitet Ministrów w dniu 11 stycznia 2006 r. na 952 posiedzeniu delegatów).

Uwzględniając zalecenia KMP w sprawie potrzeby zorganizowania w jednostkach penitencjarnych pomieszczeń do odbywania widzeń bez osoby dozorującej dyrektorzy zwizytowanych zakładów i aresztów, w których stwierdzono brak takich pomieszczeń, podjęli stosowne działania. W efekcie których w ZK Jasło, ZK Kluczbork oraz AŚ Olsztyn pomieszczenia już funkcjonują, natomiast w pozostałych wymienionych w raporcie KMP jednostkach trwają prace nad ich utworzeniem bądź wyposażeniem w niezbędny sprzęt. Ze względu na zróżnicowanie architektoniczne i wysokość środków finansowych, którymi dysponują jednostki, prace pozostają na różnym stopniu zaawansowania.

24. Uwzględnienie w planach szkoleniowych Służby Więziennej kursu w zakresie międzynarodowych instrumentów i standardów praw człowieka, stwierdzić należy, że

zgodnie z zarządzeniem Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z dnia 21 grudnia 2010 roku w sprawie programów szkolenia wstępnego, zawodowego oraz specjalistycznego w Służbie Więziennej oraz czasu trwania szkoleń prowadzona jest wieloaspektowa **działalność dydaktyczno-wychowawcza** oraz prowadzone są oddziaływania w zakresie promowania postaw akceptacji i tolerancji. W programach kursu przygotowawczego, szkolenia podoficerów, chorążych i oficerów Służby Więziennej dla wszystkich specjalizacji (ochronnych i pozaochronnych), znajdują się treści traktujące o zasadach humanitaryzmu, praworządności, tolerancji i akceptacji.

W trakcie kursu przygotowawczego na zajęciach warsztatowych z treningu komunikacji społecznej, funkcjonariusze uczą się między innymi roli zasad prawnych i etyki zawodowej w społecznym komunikowaniu się z więźniem.

W trakcie realizacji przedmiotu „Pragmatyka służbowa Służby Więziennej” dla słuchaczy szkolenia podoficerów i oficerów Służby Więziennej porusza się problem równego traktowania w zatrudnieniu, w szczególności bez względu na płeć, wiek, niepełnosprawność, rasę, religię, narodowość, przekonania polityczne, przynależność związkową, pochodzenie etniczne, wyznanie, orientację seksualną, a także nakaz niedyskryminowania w jakikolwiek sposób. Pojęcie dyskryminacji obejmuje pojęcie dyskryminacji bezpośredniej i pośredniej, a także molestowanie i molestowanie seksualne.

Prowadząc zajęcia z przedmiotu „Wybrane zagadnienia prawne” wykładowcy kładą nacisk na konstytucyjną zasadę równości wobec prawa i zasadę równego traktowania przez władze publiczne, a także zakaz dyskryminowania w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiegokolwiek przyczyny.

Program przedmiotu „Zagadnienia penitencjarne” dla każdego ze szkoleń zawodowych przewiduje realizację tematyki związanej z międzynarodowymi standardami postępowania z osobami pozbawionymi wolności. Wykładowcy kładą nacisk na wyposażenie słuchaczy w wiedzę o najważniejszych zasadach dotyczących postępowania z osobami pozbawionymi wolności zawartych w Europejskiej konwencji o zapobieganiu torturom oraz niehumanicznemu lub poniżającemu traktowaniu albo karaniu, Kodeksie postępowania funkcjonariuszy porządku prawnego, Rezolucji VIII Kongresu ONZ: dotyczącymi tymczasowego aresztowania. Omawiając zasady wykonywania kary pozbawienia wolności i tymczasowego aresztowania, jako jedną z głównych, omawia się zasadę tolerancji, jako tę, która warunkuje skuteczność osiągnięcia celu wykonania kary pozbawienia wolności.

W szkoleniu oficerów Służby Więziennej realizowany jest odrębny przedmiot - „Międzynarodowe standardy postępowania z osobami pozbawionymi wolności”. Funkcjonariusze poznają istotę funkcjonowania systemu penitencjarnego poprzez unormowania przewidziane w różnych systemach ochrony praw człowieka oraz wachlarz różnorodnych dokumentów i konwencji międzynarodowych. Uczestnicy szkolenia nabierają przekonania, że miarą efektywności i skuteczności systemu penitencjarnego jest osiągnięcie stanu wysokiej ochrony praw człowieka w porządkach prawnych państw-stron traktatów międzynarodowych.

W obszarze dotyczącym programów szkoleń personelu więziennego psychologów i inni wykładowcy Centralnego Ośrodka Szkolenia Służby Więziennej w Kaliszu oddziałują również na słuchaczy innych specjalizacji poprzez podważanie mitów i stereotypów powszechnie powielanych w społeczeństwie. Np. w trakcie realizacji przedmiotu Zagadnienia penitencjarne dla słuchaczy szkolenia chorążych Służby Więziennej specjalizacji penitencjarnej omawiając zaburzenia preferencji seksualnych słuchaczom przypomina się, że **homoseksualizm nie jest traktowany w klasyfikacji ICD 10 jako zaburzenie.**

Dodatkowo realizowane są przez psychologów „Warsztaty sytuacyjne” - aktywizująca poznawczo i emocjonalnie forma zajęć, w której biorą udział wszyscy słuchacze szkoleń zawodowych i specjalistycznych. W trakcie warsztatów funkcjonariusze nabierają **umiejętności zachowania się w sytuacjach spotkania z odmiernością**, rozumienia i tolerowania wszelkich odmierności oraz trenowania umiejętności kontaktów interpersonalnych nacechowanych tolerancją i akceptacją.

Sposób traktowania osób pozbawionych wolności oraz regulacje zawarte w zakresie prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w Kodeksie karnym wykonawczym oraz przepisach szczegółowych wydanych na jego podstawie i standardach europejskich są także stałym elementem szkoleń realizowanych dla kadry penitencjarnej (psychologów i wychowawców) jednostek penitencjarnych. Mają one na celu upowszechnienie wiedzy dotyczącej praw osadzonych, zakazu dyskryminacji m. in. ze względu na pochodzenie etniczne, wyznanie, płeć czy orientację seksualną. W trakcie organizowania kursów na stanowisko służbowe wychowawcy oraz starszego wychowawcy **problematyka stosowania przemocy fizycznej oraz psychicznej, w tym negatywnych zachowań i postaw wobec osób LGBT jest szczegółowo omawiana. Nadto przeprowadzane są treningi w formie warsztatowej.** Uczestników kursów uwrażliwia się na symptomy zachowań przemocowych wśród osadzonych oraz umożliwia wychowawcom wymianę doświadczeń praktycznych i nabycie nowych umiejętności w tym zakresie. Funkcjonariusze posiadają wiedzę na temat regulacji związanych z ochroną

międzynarodową praw człowieka m.in. z Europejskimi Regułami Więziennictwa, zapoznawani są również z orzecznictwem ETPCz.

Poza formami szkoleniowymi, działania podnoszące poziom wiedzy w zakresie międzynarodowych standardów i praw człowieka, realizowane są w różnych formach w jednostkach penitencjarnych. Plany szkoleń dla poszczególnych służb uwzględniają także specyfikę realizowanych przez nie zadań w trakcie bieżącej pracy z osadzonymi. Ich częstotliwość, zasięg i tematyka zatwierdzane są przez dyrektorów zakładów i aresztów, podlegają okresowej kontroli.

Zalecenia systemowe dotyczące zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich

1. Wyłączenie z katalogu kar informacji o możliwości przeniesienia wychowanka do innej placówki. Stosowanie środków dyscyplinarnych określonych w § 71 ust. 1 pkt. 12 i 13 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 17 października 2001 r. w sprawie nakładów poprawczych i schronisk, dla nieletnich (Dz.U. z 2001r.Nr 124, poz. 1359 z późn. zm.), obwarowane jest licznymi warunkami. Przede wszystkim, przed zastosowaniem środka dyscyplinarnego, dyrektor zakładu lub upoważniony przez niego pracownik pedagogiczny, jest obowiązany wysłuchać wychowanka i zasięgnąć opinii zespołu diagnostyczno-korekcyjnego. Decyzja o zastosowaniu środka dyscyplinarnego musi zawierać wskazanie przyczyn jego zastosowania, być pisemna i podana do wiadomości wychowankowi. Wystąpienie z wnioskiem o przeniesienie do innego zakładu tego samego rodzaju albo o przeniesienie do zakładu innego rodzaju stosuje się po zasięgnięciu opinii rady zakładu. Ponadto, przy wymierzaniu jakiegokolwiek środka dyscyplinarnego uwzględnia się w szczególności rodzaj i okoliczności zachowania nieletniego, stosunek wychowanka do tego zachowania, jego dotychczasową postawę, cechy osobowości i stan zdrowia. Decyzja jest włączona do akt osobowych wychowanka, co umożliwia sędziemu nadzorującemu zakład poprawczy kontrolę prawidłowości postępowania dyrektora przy stosowaniu środka dyscyplinarnego. Wniosek dyrektora o przeniesienie wychowanka do innego zakładu wraz z uzasadnieniem oraz aktualną opinią psychologiczno-pedagogiczną kierowany jest do Ministerstwa Sprawiedliwości, gdzie poddany zostaje wnikliwej ocenie. Ponadto przeniesienie wychowanka do zakładu o wzmożonym nadzorze następuje na podstawie postanowienia sędziego rodzinnego, wydanego na mocy art. 85 § 2 u.p.n., na które przysługuje zażalenie (art. 75 § 5 u.p.n.).

Uprzejmie informuję, że stosowanie wyżej wymienionych środków dyscyplinarnych jest sporadyczne. W większości przypadków, przeniesienie wychowanka do innego zakładu następuje na podstawie § 39 rozporządzenia i spowodowane jest koniecznością zapewnienia bezpieczeństwa życia lub zdrowia przenoszonemu wychowankowi bądź pozostałym wychowankom zakładu poprawczego.

Procedura obowiązująca przy przenoszeniu wychowanka zakładu poprawczego do innego zakładu, uniemożliwia arbitralne podejmowanie decyzji przez dyrektora placówki oraz gwarantuje wychowankowi przestrzeganie jego praw.

Pomimo tego, że przepisy rozporządzenia w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich realizują większość Zaleceń CM/Rec (2008)11 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankciami lub środkami dyscyplinarnymi, zwłaszcza Zalecenia 96 i 98, podzielam opinię KMP co do konieczności uregulowania zasad stosowania nagród i środków dyscyplinarnych w przepisach rangi ustawowej.

Rada Ministrów przyjęła już powstały w Ministerstwie Sprawiedliwości projekt założeń ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich i ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych. Projekt on m. in. przeniesienie z rozporządzenia do ustawy kwestii zasad stosowania nagród i środków dyscyplinarnych wobec nieletnich umieszczonych w Zakładach Poprawczych i Schroniskach dla Nieletnich oraz stosowania środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich gdyż jest między innymi wynikiem wniosków Rzecznika Praw Obywatelskich, kierowanych do Ministra Sprawiedliwości w związku z realizacją Krajowego Mechanizmu Prewencji.

2. Udzielanie świadczeń zdrowotnych nieletnim poza zasięgiem wzroku i słuchu pracowników niemedycznych. Ograniczenie prawa do prywatności poprzez dopuszczenie możliwości obecności pracownika niemedycznego w trakcie udzielania nieletniemu świadczenia zdrowotnego wynika z konieczności zapewnienia porządku w placówce, a także udaremnienia podjęcia przez nieletniego próby ucieczki z gabinetu lekarskiego lub stomatologicznego. Po drugie, ograniczenie to może wynikać z konieczności zapewnienia bezpieczeństwa uczestniczących w badaniu osób. Dochodzi więc do trudnej do jednoznacznego rozstrzygnięcia konkurencyjności różnych dóbr chronionych prawem. Ograniczenia nieletniemu prawa do prywatności nie mogą być jednak nadmierne, powinny być proporcjonalne do zagrożenia i uwzględniać rodzaj świadczonej pomocy zdrowotnej, ale wydaje się, że przeważać

powinna konieczność zapewnienia bezpieczeństwa personelowi medycznemu. Jest to kwestia szczególnie istotna, zwłaszcza, wobec tego, że niektórzy nieletni to osoby szczególnie zdemoralizowane i niebezpieczne. Tytułem przykładu można podać powszechnie znane wydarzenia z dnia 16 lipca 2012 r., w związku z którymi że zaatakowany przez swoich podopiecznych pracownik schroniska dla nieletnich w Chojnicach zmarł w wyniku odniesionych obrażeń.

Podzielam stanowisko Krajowego Mechanizmu Prewencji, iż obecność osób niewykonyjących zawodu medycznego w trakcie udzielania świadczeń zdrowotnych, w każdym przypadku powinna mieć charakter wyjątkowy. Stwierdzona nieprawidłowość dotycząca jednej z kontrolowanych placówek została wyeliminowana. Opracowano nową procedurę zgłaszania wychowanka do lekarza oraz opieki nad chorymi, w której uwzględniono świadczenie usług medycznych bez ingerencji pracowników niemedycznych.

Ponadto, w związku z trwającymi w Departamencie Wykonania Orzeczeń i Probacji pracami legislacyjnymi dotyczącymi zmiany u.p.n., rozważona zostanie kwestia ustawowego ograniczenia obecności pracownika niemedycznego podczas świadczonej nieletniemu pomocy zdrowotnej.

3. Zapewnienie wszystkim nieletnim możliwości udziału przez godzinę dziennie w zajęciach na świeżym powietrzu. Zgodnie z zaleceniem 81 Zaleceń Komitetu Ministrów dla państw członkowskich w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami alternatywnymi, wszyscy młodociani pozbawieni wolności, powinni mieć możliwość regularnego ćwiczenia przez co najmniej, dwie godziny dziennie, z czego godzina na powietrzu, jeżeli pozwala na to pogoda. Wymaga to dokonania zmian systemowych.

W toczących się pracach nad projektem zmian do u.p.n. przewiduje się wprowadzenie takiego przepisu, który gwarantowałby wszystkim wychowankom prawo do udziału przez co najmniej godzinę na świeżym powietrzu.

W kontrolowanej placówce, w której pracownicy KMP zasygnalizowali powyższy problem wprowadzono do harmonogramu wyjść dodatkowe spacery indywidualne oraz dodatkowe wyjścia jednej grupy poza harmonogramem z obowiązkowym nadzorem strażnika. Założone w planie trwającej rozbudowy placówki rozwiązania uwzględniają szerszy dostęp nieletnich do licznych zajęć nie tylko porządkowych, ale także sportowo - rekreacyjnych na świeżym powietrzu.

4. Dostosowanie placówki do potrzeb osoby z niepełnosprawnością. Zgodnie z treścią przepisów rozporządzenia Ministra Infrastruktury z dnia 12 kwietnia 2002r. w *sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie* (Dz. U. Nr 75, poz. 690 z późn. zm.), wymaganie dostępności dojścia do wejścia do budynku osób niepełnosprawnych, nie dotyczy budynków na terenach zamkniętych, a także budynków w zakładach karnych, aresztach śledczych, zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich (§§ 16 ust. 2 oraz 61 ust. 2).

Niemniej jednak, inwestycje prowadzone w ostatnich latach, uwzględniają wymagania osób z niepełnosprawnością ruchową. I tak, oddana w 2012 r. nowa siedziba Zakładu Poprawczego i Schroniska dla Nieletnich w Raciborzu spełnia wymogi techniczne przewidziane dla osób niepełnosprawnych ruchowo.

Natomiast utworzone w 2005r. Schronisko dla Nieletnich w Gackach posiada techniczne możliwości dostosowania placówki do osób z niepełnosprawnością ruchową, o ile przeznaczone zostaną na ten cel środki finansowe.

Poczynienie stosownych inwestycji w pozostałych placówkach będzie uzależnione od możliwości przeznaczenia na ten cel środków finansowych. Zauważyć jednak należy, że zarówno w minionych latach, jak i obecnie w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich nie przebywali nieletni z niepełnosprawnością ruchową.

Zalecenia dotyczące poszczególnych zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich

Znaczna część zastrzeżeń dotyczących poszczególnych zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich została uznana za uzasadnione. Ministerstwo Sprawiedliwości zaleciło dyrektorom wszystkich zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich wdrażanie programów naprawczych, mających na celu jak najszybsze usunięcie stwierdzonych naruszeń. Obecnie m.in. wszyscy wychowankowie mają codziennie zajęcia na świeżym powietrzu, zostały wyeliminowane nieprawidłowości przy kontrolowaniu korespondencji wychowanków, zwłaszcza kierowanych do Rzecznika Praw Obywatelskich i Rzecznika Praw Dziecka, regulaminy oraz statuty placówek dostosowywane są do obowiązujących przepisów prawa, w większości placówek izby przejściowe spełniają warunki izb mieszkalnych, w pozostałych placówkach trwają stosowne remonty. Eliminowane jest z praktyk placówek stosowanie nagród i środków dyscyplinarnych nieprzewidzianych we wskazanym już rozporządzeniu Mini-

stra Sprawiedliwości w sprawie zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich. Dyrektorom placówek zwrócono uwagę na dołożenie należytej staranności w stosowaniu środków przymusu bezpośredniego zgodnie z art. 95a i art. 95b u.p.n.

Konkluzje

Pragnę zapewnić, że Ministerstwo Sprawiedliwości z uwagą analizuje wszelkie informacje i zalecenia pochodzące od przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji, funkcjonującego w ramach Biura Rzecznika Praw Obywatelskich. Przedstawiciele ci, dokonując wizytacji jednostek penitencjarnych, w oczywisty sposób przyczyniają się do wzmocnienia kontroli nad funkcjonowaniem więziennictwa i – w niejednym przypadku – konstruując zalecenia prewencyjne, powodują usprawnienie jego działania. Rekomendacje zawarte w Raportach Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji były przedmiotem szczegółowych dyskusji i spotkań organizowanych przez różne jednostki Ministerstwa Sprawiedliwości, w tym z pracownikami i funkcjonariuszami Służby Więziennej, sędziami zajmującymi się problematyką wykonywania orzeczeń, jak i z organizacjami pozarządowymi.

Ministerstwo dąży do zagwarantowania, by w każdym przypadku kary, środki zapobiegawcze, środki zabezpieczające i środek poprawczy były wykonywane w sposób humanitarny, z poszanowaniem godności osoby pozbawionej wolności; zapewnia też o swoim daleko idącym poparciu wobec działań zmierzających do wyeliminowania ewentualnych uchybień i nieprawidłowości w podległych jednostkach. Działania te znalazły uznanie na forum europejskim, o czym dobitnie świadczy chociażby fakt wyróżnienia w 2009 r. polskiej Służby Więziennej nagrodą Rady Europy i Komisji Europejskiej pod nazwą „Kryształowa Waga Wymiaru Sprawiedliwości”. Jako kolejne potwierdzenie powyższej tezy podać można, iż uchwalając nową pragmatykę służbową (*vide* ustawa z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej) na wniosek Dyrektora Generalnego Służby Więziennej do katalogu podstawowych zadań Służby Więziennej wprowadzono humanitarne traktowanie osób pozbawionych wolności i zapewnienie im humanitarnych warunków bytowych.

2

PODSEKRETAZ STANU
w Ministerstwie Sprawiedliwości

Wojciech Węgrzyn

RZECZPOSPOLITA POLSKA
Rzecznik Praw Obywatelskich

RPO-R-071/17/12

00-090 Warszawa
Al. Solidarności 77

Tel. centr. 22 551 77 00
Fax 22 827 64 53

Warszawa, 16. 11. 2012 r.

Pan
Jarosław Gowin
Minister Sprawiedliwości
Warszawa

szanowny Panie Ministrze

W nawiązaniu do pisma Pana Wojciecha Węgrzyna – Podsekretarza Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości z dnia 15 października 2012 r. (DWMPC-III-070-5/12/67), zawierającego ocenę i możliwość realizacji zaleceń zawartych w *Raporcie Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w 2011 r.*, pragnę przedstawić następujące stanowisko.

Przede wszystkim zaznaczyć należy, że zalecenie systemowe *zmiany polityki karnej w zakresie częstszego orzekania przez sędziów środków karnych alternatywnych wobec bezwzględnych kar pozbawienia wolności* zostało najprawdopodobniej niewłaściwie zrozumiane. Rzecznik Praw Obywatelskich ma pełną świadomość niezawisłości sędziowskiej wynikającej z Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Formułując wskazane zalecenie Krajowy Mechanizm Prewencji (dalej: KMP) chciał podkreślić zasadniczą rolę Ministerstwa Sprawiedliwości jako organu, w którego rękach nie leży wykonywanie władzy sądowej, ale takie kształtowanie polityki karnej poprzez określanie norm prawnych, aby nastąpiło zwiększenie liczby orzeczeń środków alternatywnych wobec kary pozbawienia wolności, a przez to faktyczne zmniejszenie populacji osób pozbawionych wolności w jednostkach penitencjarnych. Oczywiście Rzecznik dostrzega spadek, na przestrzeni kilku lat, liczby osadzonych w jednostkach penitencjarnych – na dzień 30 września 2012 r. zaludnienie wynosiło 84.175 osadzonych (dla porównania średnia liczba osadzonych w 2006 r. wynosiła 87.370, w 2007 r. – 89.995, w 2008 r. – 85.920, w 2009 r. – 85.384, w 2010 r. – 82.863, w 2011 r. – 82.558), jednakże wydaje się, iż w dalszym ciągu należy poszukiwać rozwiązań prawnych, które spowodują zmniejszenie liczby osób osadzonych

w jednostkach penitencjarnych. Taka sytuacja z pewnością bezpośrednio przełożyłaby się na warunki odbywania kary pozbawienia wolności, jak i obciążenie funkcjonariuszy Służby Więziennej. Jak chociażby wskazano w odpowiedzi, nie wszędzie udało się odzyskać świetlice, które obecnie są przeznaczone na dodatkowe miejsca zakwaterowania. Stanem pożądanym, do którego powinno się dążyć, jest zaludnienie jednostek penitencjarnych na poziomie, który występował w roku 2001 oraz 2002, tj. odpowiednio 68.029 oraz 67.493 osadzonych. Rzecznik Praw Obywatelskich rozumie również, iż w przywołanych latach, było prowadzonych mniej postępowań karnych wobec czasów obecnych (w 2001 r. - 1.543 tys., w 2002 r. - 1.862 tys., 2010 r. - 2.718 tys., 2011 r. - 2.599 tys. spraw).

Jednakże, fakt, iż w Polsce w jednostkach penitencjarnych przebywa zbyt wiele osób, dobitnie ilustruje statystyka (Analiza statystyczna działalności wymiaru sprawiedliwości w latach 2002-2011), wg której liczba osób osadzonych w przeliczeniu na 100 000 mieszkańców wynosi w Polsce 228. Wskaźnik wyższy w Europie odnotowano jedynie na Łotwie (301), Estonii (265), Lichtensteinie (249) i Litwie (236). Warto jednak wskazać, że szereg państw europejskich nie przekracza, albo przekracza nieznacznie wskaźnik 100 osadzonych na 100 000 mieszkańców, np. Islandia (43), Finlandia (63), Dania (66), Niemcy (89), Holandia (91), Belgia (93), Grecja (97), Francja (101), Austria (101), Portugalia (105). Nawet kraje Europy Środkowo-Wschodniej mają o wiele niższy wskaźnik osadzonych: Rumunia (127), Bułgaria (130), Węgry (148), Słowacja (158).

Należy zatem oczekiwać zmiany polityki karnej państwa, poszukiwania nowych środków oddziaływania karnego, bowiem jak wynika z danych statystycznych (Informacja statystyczna, cz. VII, Więziennictwo w 2011 r.) w 2011 r. w jednostkach penitencjarnych przebywało ponad 20 tys. osób skazanych, których wymiar kary nie przekracza 1 roku (od 1 do 3 miesięcy - 656, pow. 3 mies. do 6 mies. - 4.709, pow. 6 mies. do 1 roku - 14.711). Podobnie sytuacja wyglądała w 2009 i 2010 r.

Trzeba też zauważyć, że o ile obecnie generalnie dochowywany jest standard 3 m² powierzchni przypadającej na osadzonego, o tyle wszystkie zalecenia Komitetu ds. Zapobiegania Torturom i Nieludzkiemu lub Poniżającemu Traktowaniu lub Karaniu (CPT) sformułowane po przeprowadzonych w latach 1996, 2000 i 2004 wizytacjach jednostek penitencjarnych, wskazują na potrzebę zapewnienia każdemu osadzonemu co najmniej 4 m² powierzchni, gdyż ustalony w k.k.w. standard nie zapewnia zadowalającej powierzchni do

życia, a ponadto należy do najniższych w zestawieniu z unormowaniami obowiązującymi w systemach penitencjarnych innych państw europejskich (np. w Austrii wynosi on 6 m², Belgii - 9 m², Bośni i Hercegowinie - 4 m², Cyprze - 9,5 m², Czechach - 3,5 m², Danii - 6-7 m², Grecji - 10 m², Hiszpanii - 6 m², Holandii - 10 m², Irlandii - 6-10 m², Niemczech - 7 m², Portugalii - 7 m², Turcji - 8-9 m², Szkocji - 6-8 m², Włoszech - 5 m²).

Kolejna kwestia, do której należy się odnieść to powtarzający się stale brak zgody dyrektorów jednostek penitencjarnych na wykonywanie przez tymczasowo aresztowanych rozmów telefonicznych z obrońcami i pełnomocnikami będącymi adwokatami i radcami prawnymi (art. 215 § 1 k.k.w.). W piśmie z dnia 15 października 2012 r. (DWMPC-III-070-5/12/67) wskazano, iż *prowadzone są prace analityczne w przedmiocie możliwości korzystania przez osoby tymczasowo aresztowane z aparatu telefonicznego oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej*. Taka odpowiedź nie może być uznana za satysfakcjonującą w sytuacji gdy faktycznie od kilku lat tymczasowo aresztowani są pozbawieni tego gwarantowanego ustawą prawa. Jednocześnie stanowisko Ministerstwa Sprawiedliwości w tej mierze wydaje się być nie do końca określone, skoro w piśmie z dnia 05.06.2012 r. (DWOiP-I-072-13/12) Pan Stanisław Chmielewski – Sekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości wskazał, że *Ministerstwo Sprawiedliwości w 2011 r. prowadziło prace nad projektem ustawy zmierzającej do zmiany m. in. art. 215, 217c Kodeksu karnego wykonawczego, które jednak nie są kontynuowane. Nie oznacza to całkowitego odrzucenia pomysłu prowadzenia działań legislacyjnych w powyższej kwestii, ale należy się liczyć z możliwością sfinalizowania tego projektu w nieco dalszej perspektywie czasowej*. Dodatkowo, również podniósł, że *odnośnie obawy narażenia się przez dyrektorów aresztów śledczych na zarzut popełnienia przestępstwa z art. 231 kk w wyniku przestrzegania obowiązującego prawa, uprzejmie informuję iż stoję na stanowisku, że przepisy prawa uchwalone i ogłoszone w Dzienniku Ustaw, są wiążące dla organów, które w ramach swoich kompetencji mają obowiązek je stosować*.

Ministerstwo Sprawiedliwości opracowując V i VI Sprawozdanie Okresowe Rzeczypospolitej Polskiej z realizacji postanowień Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania obejmujące okres od 1 października 2004 r. do 15 października 2011 r. (ze szczególnym uwzględnieniem okresu od 1 maja 2007 r. do 15 października 2011 r.) podnosi, że

uprawnienia tymczasowo aresztowanego, o których mowa w art. 215 § 1 Kkw, odnoszą się również do jego porozumiewania się z obrońcą lub pełnomocnikiem korespondencyjnie lub za pomocą aparatu telefonicznego. Przepis art. 217a Kkw, stanowiący, że korespondencja tymczasowo aresztowanego podlega zatrzymaniu, cenzurze lub nadzorowi, nie ma w tej sytuacji zastosowania. Również przepis art. 217c Kkw, zakazujący tymczasowo aresztowanemu korzystania z aparatu telefonicznego oraz innych środków łączności przewodowej i bezprzewodowej, nie dotyczy utrzymywania kontaktów z obrońcą lub pełnomocnikiem. Trzeba zauważyć, że informacja wyżej zaprezentowana, przekazywana organom międzynarodowym jest informacją niepełną, bowiem nie została opatrzona komentarzem, iż faktycznie tymczasowo aresztowani nie mogą z prawa do rozmów telefonicznych z obrońcami i pełnomocnikami korzystać.

Mając na uwadze powyższe, trzeba również wskazać, iż Minister Sprawiedliwości, będąc przełożonym Dyrektora Generalnego Służby Więziennej [art. 63 ust. 2 ustawy z dnia 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (Dz. U. Nr 79, poz. 523, z późn. zm.)], może, korzystając ze środków prawnych którymi dysponuje, zobligować podwładnego do działania zgodnego z obowiązującym prawem.

Odnosząc się do kwestii zwiększenia częstotliwości kąpieli, wskazano, iż *ani Rzecznik Praw Obywatelskich, ani żaden inny uprawniony podmiot nie kwestionował zgodności tych przepisów z Konstytucją RP lub Konwencji Przeciwko Torturom. Z powyższym twierdzeniem nie można się zgodzić, bowiem w wystąpieniu RPO do Pana Ministra (z dnia 08.12.2011 r.; RPO-641650-II-702/10/JN) Rzecznik wskazywał na potrzebę zapewnienia pozbawionym wolności mężczyznom możliwości korzystania z ciepłej kąpieli co najmniej dwa razy w tygodniu, powołując się na Europejskie Reguły Więzienne oraz zalecenia CPT. W odpowiedzi z dnia 29.12.2011 r. (BM-V-072-2/11/4) Sekretarz Stanu wskazał, że z przyczyn technicznych i organizacyjnych, a także ochronnych, zwiększenie częstotliwości kąpieli wymagałoby budowy nowych „łazni oddziałowych” oraz, że jednocześnie podjęto działania zmierzające do ustalenia bilansu niezbędnych przedsięwzięć warunkujących poprawę standardu sanitarno-higienicznego jednostek penitencjarnych dla szczegółowego oszacowania potrzeb oraz opracowania programu działań dostosowawczych, który zostanie wdrożony do realizacji stosownie do możliwości finansowych Służby Więziennej [...], a podniesione problemy pozostawać będą w ciągłym zainteresowaniu resortu*

sprawiedliwości. Praktyka, którą ciągle obserwują podczas wizytacji jednostek penitencjarnych pracownicy KMP pokazuje, iż kąpiel dla osadzonych mężczyzn odbywa się raz w tygodniu.

W tym miejscu pragnę przytoczyć orzeczenie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu wydane w sprawie Ananyev i inni przeciwko Rosji, w którym Trybunał zauważył, że *prawdziwie ludzkie środowisko nie jest możliwe bez łatwego dostępu do toalety czy możliwości utrzymania swego ciała w czystości*. Trybunał często stwierdzał, że *czas na wzięcie prysznicu zwykle przyznawany więźniom w aresztach śledczych w Rosji był ograniczony do 15 – 20 minut raz w tygodniu*. Był więc oczywiście niewystarczający do zachowania właściwej higieny ciała [orzeczenie w trybie wyroku pilotażowego – 10 stycznia 2012 r., Izba (Seksja I), skargi nr 42525/07 i 60800/08]. Reasumując, KMP oraz Rzecznik stoją na stanowisku, że możliwość kąpieli raz na tydzień jest niewystarczająca do utrzymania należytej higieny, a walor ekonomiczny takiej częstotliwości podnoszony często przez władze jednostek penitencjarnych, ma charakter jedynie pozorny. Więźniowie korzystający z dodatkowych, prowizorycznych kąpieli w celach mieszkalnych, zużywają więcej wody oraz prądu niezbędnego do jej podgrzania, niż zużyliby podczas kąpieli w więziennej łaźni.

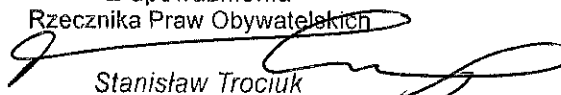
W odpowiedzi na *Raport* Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości odniósł się także do zaleceń kierowanych względem zakładów poprawczych i schronisk dla nieletnich. W odpowiedzi wskazał, że *Dyrektorom placówek zwrócono uwagę na dolożenie należytej staranności w stosowaniu środków przymusu bezpośredniego zgodnie z art. 95a i art. 95b u.p.n.* W kwestii stosowania środków przymusu bezpośredniego wskazać wpierw należy, iż od 01.01.2012 r. przestało obowiązywać rozporządzenie Rady Ministrów wydane w oparciu o art. 95c § 1 u.p.n. Trzeba zauważyć, iż sytuacja w tej mierze jest niepokojąca z dwóch względów, tj. z powodu braku wskazanego rozporządzenia przez okres niespełna roku. Drugi powód niepokojący Rzecznika wiąże się natomiast z okolicznością, że nawet wydanie rozporządzenia Rady Ministrów na podstawie art. 95c § 1 u.p.n. będzie powodowało konieczność zmian w u.p.n. i przeniesienia niektórych kwestii dotyczących stosowania środków przymusu bezpośrednio do aktu prawnego rangi ustawowej. Trzeba wskazać, iż Trybunał Konstytucyjny w postanowieniu z dnia 30 listopada 2010 r. (sygn. akt S 5/10) wskazał, że *zgodnie z art. 41 ust. 1 Konstytucji wszystkie przestanki określające*

stosowanie poszczególnych rodzajów środków przymusu bezpośredniego, nie tylko kajdanek i prowadnic, winny być zawarte w ustawie. Dotyczą one bowiem bądź zasad, bądź trybu ograniczania wolności osobistej, o czym mowa w art. 41 ust. 1 Konstytucji.

Mając na uwadze powyższe na podstawie art. 16 ust. 1 ustawy z dnia 15 lipca 1987 r. o Rzeczniku Praw Obywatelskich (Dz. U. z 2001 r. Nr 14, poz. 147, z późn. zm.) zwracam się do Pana Ministra z prośbą o odniesienie się do sygnalizowanych w niniejszym piśmie zagadnień.

Z poważaniem

Z upoważnienia
Rzecznika Praw Obywatelskich

Stanisław Trociuk
Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

Warszawa, dnia 28 lutego 2013 r.

DWMPC-III-070-5/12 / 82
dot. RPO-R-071/17/12

BIURO RZECZNIKA PRAW OBYWATELSKICH	
WPL.	2013-03-04
ZAL.	NR.

Pan

Stanisław Trociuk

Zastępca Rzecznika Praw Obywatelskich

Stanowisko
Panie
Rzeczniku

W nawiązaniu do wcześniejszej korespondencji w sprawie zaleceń zawartych w *Raporcie Rzecznika Praw Obywatelskich z działalności w Polsce Krajowego Mechanizmu Prewencji w 2011 r.*, uprzejmie przekazuję poniższe stanowisko, pozwalając sobie przedstawić propozycję rozważenia opublikowania go na stronach internetowych Rzecznika Praw Obywatelskich. Opóźnienie w przekazaniu stanowiska spowodowane było prowadzeniem prac analitycznych w przedmiocie uprawnienia osoby tymczasowo aresztowanej do korzystania z aparatu telefonicznego.

I. Polityka karna.

1. *Nowe prawo o prokuraturze.* Zgodzić się należy z Rzecznikiem, że do zadań Ministerstwa Sprawiedliwości należy tworzenie polityki karnej tak, aby odpowiadała ona interesowi społecznemu. Jej racjonalne kształtowanie wymaga skoordynowania działań wielu organów państwowych, jak również uwzględniania szeregu okoliczności, nie tylko decydujących o efektywności ścigania karnego, ale przede wszystkim sprzyjających rozwojowi przestępczości.

Zgodnie z przedstawionymi uwarunkowaniami, przyjęty przez Radę Ministrów projekt nowego prawa o prokuraturze wprowadza po stronie Rady Ministrów obowiązek corocznego przyjmowania zasadniczych kierunków polityki karnej, w których określone miałyby być następujące elementy: bieżące problemy ścigania przestępstw, przepisy prawa, których

61/2013

stosowanie Rada Ministrów uznaje za szczególnie istotne dla realizacji polityki karnej i poszanowania praw i wolności człowieka i obywatela oraz przepisy prawa karnego, których stosowanie wymaga oceny. Siłą rzeczy założenia te będą musiały się odnosić do kwestii poruszanych w raporcie Krajowego Mechanizmu Prewencji. Należy zauważyć, że w aktualnym stanie prawnym, Rząd nie posiada skutecznego instrumentu komunikowania określonych zagrożeń w zakresie ścigania danej kategorii przestępstw, które stają się istotnym problemem społecznym. W dotychczasowym stanie prawnym najczęściej sięgano po najbardziej obarczony wadami instrument w postaci zaostrzenia represji karnej, podczas gdy zdecydowanie lepsze rezultaty osiąga się poprzez wzmożenie uwagi w zakresie ścigania danej kategorii przestępstw. Powyższa reguła nie stoi w sprzeczności z obowiązującą w polskim procesie karnym zasadą legalizmu, zgodnie z którą organy procesowe zobowiązane są do ścigania każdego przestępstwa, a jedynie winna stanowić normę powinnościową, sygnalizującą, że określona kategoria przestępstw jest istotnym problemem społecznym, a co za tym idzie ich ściganie winno odbywać się ze szczególną wnikliwością. Po przyjęciu projektowanych rozwiązań zbędne stanie się prowadzenie „polityki karnej” przez zaostrzenie prawa, co pośrednio wywrze skutek postulowany przez Panią Rzecznik.

Kolejnym elementem, który w założeniu projektu winien znaleźć się w omawianym dokumencie jest określenie przepisów prawa, których stosowanie Rada Ministrów uznaje za szczególnie istotne dla realizacji polityki karnej i poszanowania praw i wolności człowieka i obywatela. Chodzi o możliwość zakomunikowania organom ścigania np. potrzeby szerszego korzystania z instytucji mediacji, konsensualnych trybów zakończenia postępowania karnego, czy też stosowania instytucji, o której mowa w art. 58 i 59 kk (wymierzenie kary nieizolacyjnej za przestępstwo formalnie zagrożone tylko karą pozbawienia wolności, zastąpienie wymierzenia kary orzeczeniem samoistnego środka karnego). Powyższy element może służyć również sygnalizowaniu określonych problemów związanych z praktyką stosowania przepisów prawa dostrzeżonych w oparciu o orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego czy Europejskiego Trybunału Praw Człowieka.

Ostatnim elementem określanym przez Radę Ministrów w zasadniczych kierunkach polityki karnej jest możliwość wskazywania tych wszystkich przepisów prawa karnego, których stosowanie wymaga oceny. W obecnym stanie prawnym brak jest niezbędnej platformy wymiany informacji o doświadczeniach wynikających z praktyki stosowania określonych instytucji prawnych. Wskazana norma winna dawać podstawę do bieżącej kontroli funkcjo-

nowania określonych przepisów prawa, co powinno stanowić istotny materiał do zainicjowania niezbędnych zmian normatywnych.

W projekcie nie przewiduje się, aby Prokurator Generalny był związany przyjętymi przez Radę Ministrów zasadniczymi kierunkami polityki karnej. Będzie mógł jednak wydać w oparciu o nie wytyczne i zarządzenia podległym mu prokuratorom (na ogólnej podstawie do wydawania wytycznych i zarządzeń przez Prokuratora Generalnego). Podkreślić jednocześnie należy, że projektowane przepisy w pełnym zakresie respektują odrębność i niezależność Prokuratora Generalnego od władzy wykonawczej, pozostawiając mu pełną swobodę uznania, w jakim zakresie włączy się w proces realizacji zasadniczych kierunków polityki karnej.

Wyrażam nadzieję, że przyjęcie w/w projektu umożliwi spełnienie postulatu Rzecznika.

2. Nowelizacja prawa karnego. Z dniem 8 czerwca 2010 r. zmieniono Kodeks karny i Kodeks karny wykonawczy tak, aby grzywna, ograniczenie wolności i dozór elektroniczny stały się realną alternatywą dla kary pozbawienia wolności odbywanej w zakładzie karnym. Zmiany te szczegółowo omówiono w poprzednim piśmie do Rzecznika Praw Obywatelskich. W chwili obecnej Ministerstwo Sprawiedliwości monitoruje praktyczne skutki tych zmian.

Niezależnie od powyższego, prowadzone są w Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego przy MS intensywne prace nad nowelizacją Kodeksu karnego, które obejmują szeroką zmianę przepisów części ogólnej w celu zmiany dotychczasowej polityki karnej poprzez jeszcze częstsze orzekanie rzeczywiście dolegliwych kar nieizolacyjnych. Planowane zmiany powinny prowadzić do zmniejszenia orzekania kary pozbawienia wolności, a tym samym do zmniejszenia dotychczasowego zaludnienia jednostek penitencjarnych.

Reforma ma doprowadzić do istotnego zmniejszenia liczby osób pozbawionych wolności, przy jednoczesnym nieliberalizowaniu kwestii odpowiedzialności za popełnione czyny. W tym celu planowane jest zintensyfikowanie środków karnych stosowanych na wolności.

Dalszemu zmniejszaniu zaludnienia w jednostkach penitencjarnych służy instytucja odbywania kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego. Ten bardzo dolegliwy środek jest ekonomicznie dużo tańszy niż kara pozbawienia wolności, społecznie zaś prowadzi do mniejszych szkód. Według danych na dzień 21 lutego 2013 r., aktualnie w tym systemie odbywa karę 4.965 skazanych, a 11.142 zakończyło w nim odbywanie kary. Łącznie system objął 16.107 osób.

3. *Szkolenia i badania naukowe.* Ministerstwo Sprawiedliwości realizuje – finansowany w ramach w ramach Norweskiego Mechanizmu Finansowego – projekt „Upowszechnienie stosowania kar nieizolacyjnych i środków probacyjnych w systemie sądownictwa karnego.” Obejmuje on m.in. cykl szkoleń dla sędziów, których przedmiotem będzie prezentacja metodologii zastosowanej w państwie partnerskim, przedstawienie zależności między przyjętą metodologią a skutkami wdrażania szkoleń i szerzej zapewnienia promocji środków wolnościowych. W ramach modułu badawczego projektu, realizowanego przez Uniwersytet Warszawski, Ministerstwo Sprawiedliwości zakłada stworzenie nowoczesnego narzędzia informatycznego do opracowania diagnozy osobopoznawczej i prognozy kryminologicznej, które wspomagać będzie procesy decyzyjne sędziów orzekających w sprawach karnych.

II. Liczba osadzonych w zakładach karnych i aresztach śledczych.

Ministerstwo Sprawiedliwości nie podziela poglądu Rzecznika Praw Obywatelskich, że Polska jest piątym w Europie krajem pod względem liczby osadzonych w stosunku do liczby mieszkańców. Wyższe wskaźniki zaludnienia jednostek penitencjarnych ma bowiem aż osiem państw europejskich. Z najnowszych danych Rady Europy (opublikowana we wrześniu 2012 r. statystyka SPACE I dotyczących stanu więziennictwa w 2010 r.; dane za lata 2011 i 2012 nie są jeszcze dostępne) wynika, że zaludnienie więzień (ZK i AŚ) w Polsce (210,4 osadzonych / 100 tys. mieszkańców), choć jest istotnie wyższe od średniej jej krajów członkowskich (129,4), jest zbliżone do poziomu występującego w takich państwach Unii Europejskiej, jak Czechy (206,9) czy Estonia (225,8).

III. Podniesienie normy powierzchniowej ponad 3 m² na osadzonego.

Wymogi dotyczące minimalnej powierzchni przypadającej na jednego więźnia zostały określone w przepisach kodeksu karnego wykonawczego i wynoszą 3 m² na jednego osadzonego. Jest to maksymalna powierzchnia, jaką można zapewnić osadzonym w chwili obecnej, albowiem według stanu na dzień 15 lutego 2013 r., zaludnienie zakładów karnych i aresztów śledczych w skali kraju wynosi 99,8%.

W chwili obecnej, biorąc pod uwagę całkowitą pojemność jednostek penitencjarnych nie ma fizycznej możliwości zagwarantowania im wszystkim minimalnej powierzchni 4 m² w celi mieszkalnej.

IV. Korzystanie przez osoby tymczasowo aresztowane z aparatu telefonicznego.

Pismem z dnia 22 marca 2011 r. (DL-P-0760-6/10) Minister Sprawiedliwości zwrócił się do Dyrektora Generalnego Służby Więziennej z prośbą o niezwłoczne wdrożenie przez administrację aresztów śledczych stanowiska polegającego na tym, że zakaz zawarty w art. 217c k.k.w. nie ma zastosowania do kontaktów tymczasowo aresztowanego z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym.

Niezależnie od powyższego Ministerstwo Sprawiedliwości podjęło prace zmierzające do nowelizacji k.k.w. w celu umożliwienia pełnej realizacji przez osoby tymczasowo aresztowane uprawnień do prowadzenia rozmów telefonicznych z obrońcą lub pełnomocnikiem będącym adwokatem lub radcą prawnym, a także dopuszczenia utrzymywania przez tymczasowo aresztowanego kontaktu z osobami trzecimi w formie rozmów telefonicznych.

V. Zwiększenie częstotliwości kąpieli.

Kwestia zapewnienia wszystkim osadzonym możliwości korzystania z kąpieli co najmniej dwa razy w tygodniu, zgodnie z gwarancjami wynikającymi z Europejskich Reguł Więziennych, została dostrzeżona przez Ministerstwo Sprawiedliwości niezależnie od uwag Rzecznika. Prowadzone są prace w celu znowelizowania *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności* oraz *rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 25 sierpnia 2003 r. w sprawie regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania tymczasowego aresztowania* tak, aby w/w akty prawne uwzględniły zwiększenie częstotliwości kąpieli.

Istniejące trudności techniczne i organizacyjne oraz ochronne, które będą musiały być rozwiązane przy realizowaniu tej kwestii, nie spowodują odstąpienia od planowanych zmian, aczkolwiek mogą mieć wpływ na czas ich realizacji. Już w chwili obecnej w Centralnym Zarządzie Służby Więziennej podjęto działania zmierzające do wprowadzenia w jednostkach penitencjarnych drugiej kąpieli w tygodniu dla osadzonych mężczyzn. W tym celu określono niezbędne do wykonania zadania inwestycyjno – remontowe i oszacowano ich wartość na łączną kwotę 9.000.000 zł. Środki te niezbędne są dla zmodernizowania źródeł ciepłej wody oraz dostosowania pomieszczeń na potrzeby łaźni oddziałowych w 19 jednostkach penitencjarnych, które na dzień dzisiejszy nie są w stanie wprowadzić drugiej kąpieli w tygodniu.

Ze względu na trudną sytuację finansową, w jakiej znajduje się więziennictwo, na rok 2013 zaplanowano wydzielenie około 700.000 zł z przeznaczeniem na zakup kotłów do wytwarzania ciepłej wody oraz jej wymienników i zasobników. Pozwoli to na modernizację wę-

złów ciepłych w 3 jednostkach. Przystosowanie pozostałych jednostek do realizacji zwiększonej liczby kąpieli przewidziano do realizacji w latach 2014-2015. W tym czasie wykonana zostanie modernizacja źródeł ciepła oraz przebudowa pomieszczeń na łaźnie oddziałowe w 16 jednostkach. Działania te zapewnią techniczną możliwość wykonania dwóch kąpieli w tygodniu dla skazanych oraz tymczasowo aresztowanych mężczyzn.

Należy jednak zauważyć, że do realizacji dwóch kąpieli osadzonych w tygodniu, poza dodatkowymi nakładami finansowymi, konieczne jest także odpowiednie zabezpieczenie etatowe, tymczasem liczba etatów funkcjonariuszy działu ochrony pozostała bez zmian.

VI. Stosowanie środków przymusu bezpośredniego w zakładach poprawczych i schroniskach dla nieletnich.

Dnia 5 lutego 2013 roku Rada Ministrów przyjęła *projekt ustawy o zmianie ustawy o postępowaniu w sprawach nieletnich i ustawy - Prawo o ustroju sądów powszechnych*. Zawiera on propozycję uzupełnienia regulacji ustawowej w dziale 4 rozdziału IV ustawy z dnia 26 października 1982 roku *o postępowaniu w sprawach nieletnich* o materię do tej pory objętą rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 22 lutego 2011 roku *w sprawie szczegółowych warunków i sposobu użycia środków przymusu bezpośredniego wobec nieletnich umieszczonych w zakładach poprawczych, schroniskach dla nieletnich, młodzieżowych ośrodkach wychowawczych i młodzieżowych ośrodkach socjoterapii*. Projektowaną regulację uzupełni nowe rozporządzenie wykonawcze. Projekt ustawy przewiduje w szczególności:

1. wyraźne zastrzeżenie, że stosowanie środków przymusu bezpośredniego nie może zmierzać do poniżenia lub upokorzenia nieletniego oraz wyraźne wskazanie, na czym polega stosowanie poszczególnych środków przymusu i przesłanek ich stosowania,
2. zalecenie objęcia nieletniego, wobec którego zastosowano środki przymusu bezpośredniego, wzmożonymi oddziaływaniami psychologiczno – pedagogicznymi zmierzającym w szczególności do rozładowania napięcia i wyeliminowania agresji,
3. nałożenie na dyrektorów zakładów i schronisk obowiązku prowadzenia rejestru zastosowanych wobec nieletniego środków przymusu bezpośredniego,
4. prawo złożenia przez nieletniego skargi na zastosowanie wobec niego środka przymusu bezpośredniego.

2 Powojanin